

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

Вереш Іштван Іштванович

Автор

Науковий керівник / Експерт

Вереш Іштван ІштвановичЕрік Марусич

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

18031

Кількість слів

125544

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	1
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	0
Білі знаки	␣	0
Парафрази (SmartMarks)	a	87

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Копір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Копір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	http://vmek.niif.hu/02100/02152/html/02/438.html	87 0.48 %
2	https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201701/9_papplaszlo.pdf	65 0.36 %
3	https://adoc.pub/magyar-jogtrtenet-a-tradicionalis-jog-beli-gabor.html	49 0.27 %
4	https://adoc.pub/magyar-jogtrtenet-a-tradicionalis-jog-beli-gabor.html	41 0.23 %
5	https://adoc.pub/magyar-jogtrtenet-a-tradicionalis-jog-beli-gabor.html	37 0.21 %

6	http://vmek.niif.hu/02100/02152/html/02/438.html	34 0.19 %
7	http://vmek.niif.hu/02100/02152/html/02/438.html	32 0.18 %
8	https://adoc.pub/magyar-jogtrtenet-a-tradicionalis-jog-beli-gabor.html	32 0.18 %
9	https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/liktor-zoltan-attila-regi-magyar-birosagi-rendszer-kezdetektol-1848-ig	31 0.17 %
10	http://vmek.niif.hu/02100/02152/html/02/438.html	30 0.17 %

з домашньої бази даних (0.08 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Попп Агота Тигомірівна 5/24/2025 Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian (Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ)	14 (1) 0.08 %

з програми обміну базами даних (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
------------------	-----------	--

з Інтернету (7.21 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://adoc.pub/magyar-jogtrtenet-a-tradicionalis-jog-beli-gabor.html	794 (52) 4.40 %
2	http://vmek.niif.hu/02100/02152/html/02/438.html	309 (10) 1.71 %
3	https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/201701/9_papplaszlo.pdf	79 (2) 0.44 %
4	https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/liktor-zoltan-attila-regi-magyar-birosagi-rendszer-kezdetektol-1848-ig	74 (4) 0.41 %
5	https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/9807722	32 (2) 0.18 %
6	https://library.hungaricana.hu/hu/collection/muze_orsz_mezo_magyar_mezogazdasagi_muzeum_kozlem_enyei/	12 (1) 0.07 %

Список прийнятих фрагментів

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
	https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/likt...	12 (0.07%)
1	A régi magyar bírósági rendszer - A kezdetektől 1848-ig. Lektor Zoltán Attila	12 (0.07%)
	https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz...	14 (0.08%)
1	Az Ordo judicarius pro omnibus tribunalibus et foris judicariis Regni Hungar...	14 (0.08%)
	Попп Агота Тигомірівна	14 (0.08%)
1	Kárpátalja története. Örökség és kihívások.II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszás...	14 (0.08%)
	https://library.hungaricana.hu/hu/collection/muz...	12 (0.07%)
1	Fehér György szerk. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995-1997., Bud...	12 (0.07%)

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УГОЧАНСЬКОМУ І
БЕРЕГІВСЬКОМУ КОМІТАТІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. У
СВІТЛІ СУДОВИХ СПРАВ

Вереш Іштван Іштванович

Студент IV-го курсу

Освітня програма Середня освіта (Історія)

Спеціальність 014 Середня освіта (Історія)

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

Браун Ласло Ласлович

доцент, доктор філософії з галузі історичні науки

Завідувач кафедри історії та суспільних дисциплін:

Чотарі Юрій Юрійович

завідувач кафедри, кандидат історичних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28”лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Кваліфікаційна робота
СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В УГОЧАНСЬКОМУ І
БЕРЕГІВСЬКОМУ КОМІТАТІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. У
СВІТЛІ СУДОВИХ СПРАВ

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студент IV-го курсу

Вереш Іштван Іштванович

освітня програма Середня освіта (Історія)

спеціальність 014 Середня освіта (Історія)

Науковий керівник: Браун Ласло Ласлович
доцент, доктор філософії з галузі історичні науки

Рецензент: Данч Юрій Яношович
доцент, доктор філософії

Берегове
2025

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою ЗУІ
Протокол №2 від „28”лютого 2024 р.
Ф-КДМ-3

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

TÁRSADALMI VISZONYOK UGOCSA ÉS BEREГ VÁRMEGYÉBEN A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN BÍRÓSÁGI IRATOK ALAPJÁN

Szakedolgozat

Készítette: Veres István

IV. évfolyamos Középfokú oktatás (történelem)
szakos hallgató

Témavezető: Braun László

PhD, docens

Recenzens: Dancs György

PhD, docens

TARTALOM

BEVEZETŐ	10
I. Bírósági eljárás a 19. század első felében	11
<i>1.1. A 19. századi bíróság felépítése és fontos elemei.....</i>	<i>11</i>
1.1.1. A 19. századi törvényszék struktúrája.....	11
1.1.2. A bíróság szereplői.....	13
<i>1. 2. Perbehívás és perfelvétel.....</i>	<i>16</i>
1.2.1. A megintés és perbehívás	16
1.2.2. A perfelvétel.....	17
<i>1. 3. A tárgyalás.....</i>	<i>19</i>
1.3.1. Az okirat, mint bizonyítás elsődleges eszköze.....	19
1.3.2. Tanúvallomások szerepe a tárgyalás	20
1.3.3. Az eskütétel és a helyszíni szemle bizonyító szerepe	21
<i>1. 4. Az ítélet és a fellebbezés</i>	<i>23</i>
1.4.1. Az ítélet meghozatala és végrehajtása.....	23
1.4.2. Jogorvoslati kérelem benyújtása és a jogorvoslat lehetőségei.....	24
1.4.3. Egyéb jogorvoslatok	25
II. Nemesi perek	27
<i>2. 1. Lázadás Ugocsa vármegyében az 1809-es nemesi felkelés idején.....</i>	<i>27</i>
<i>2.2. Egy ökör, két gazda: Egy nemesi per a 19. századi Kovászázón (1813-1820).....</i>	<i>31</i>
<i>2.3. A becsület védelmében. Nagy György és Pap Ágnes pereskedése (1822-1825)</i>	<i>40</i>
III. Nem nemesi perek	44
<i>3.1. Velétei kizgadzák birtokpere a 19. században (1809-1811).....</i>	<i>44</i>

<i>3.2. Pénz, faúsztatás, igazságszolgáltatás: Egy 1812-es hitelügylet.....</i>	<i>48</i>
<i>3.3. Aki két malmot forgatott. Steimberger Izráel József esete (1832-1845).....</i>	<i>52</i>
ÖSSZEFOGLALÓ (magyar nyelven).....	60
ÖSSZEFOGLALÓ (ukrán nyelven)	62
IRODALOMJEGYZÉK	64
MELLÉKLET	67

ЗМІСТ

ВСТУП	10
I. Судовий процес у першій половині XIX століття	11
<i>1.1. Структура суду XIX століття та його ключові елементи.....</i>	<i>11</i>
1.1.1. Структура суду XIX століття	11
1.1.2. Учасники судового процесу	13
<i>1. 2. Виклик до суду та початок провадження.....</i>	<i>16</i>
1.2.1. Попередження та виклик до суду	16
1.2.2. Початок судового процесу	17
<i>1. 3. Судове засідання.....</i>	<i>19</i>
1.3.1. Документ як основний засіб доказування.....	19
1.3.2. Роль свідчень у судовому засіданні	20
1.3.3. Присяга та огляд на місці як докази	21
<i>1. 4. Вирок та апеляція</i>	<i>23</i>
1.4.1. Винесення та виконання вироку	23
1.4.2. Подання апеляції та можливості оскарження.....	24
1.4.3. Інші засоби оскарження.....	25
II. Судові справи за участю шляхти.....	27
<i>2. 1. Повстання у комітаті Уґоча під час шляхетського повстання 1809 року....</i>	<i>27</i>
<i>2.2. Один віл – два господарі: шляхетська справа у Ковасо (1813–1820).....</i>	<i>31</i>
<i>2.3. На захист честі. Судова справа Дьордя Надя та Агнеси Пан (1822–1825)</i>	<i>40</i>
III. Судові справи без участі шляхти	44
<i>3.1. Земельна справа селян із Велетеї (1809–1811).....</i>	<i>44</i>

<i>3.2. Гроші, сплав лісу, правосуддя: кредитна справа 1812 року</i>	<i>48</i>
<i>3.3. Хто обслуговував два млини. Справа Ізраеля Йозефа Штаймбергера (1832– 1845)</i>	<i>52</i>
РЕЗЮМЕ (угорською мовою).....	60
РЕЗЮМЕ (українською мовою).....	62
БІБЛІОГРАФІЯ	64
ДОДАТОК.....	67

BEVEZETŐ

A bírósági peres eljárás napjainkban is fontos része a vitás kérdések békés uton történő rendezésére, valamint a rend és a fegyelem fenntartására. A 19. században keletkezett bírósági iratok nemcsak a késő rendi korszak jogi szerkezetébe engednek betekintést, hanem a kor társadalmi viszonyaiba is. Ezeknek az iratoknak a tanulmányozása során szemünk elé tárul a késő rendi társadalom tagjainak mindennapi élete, az életüket meghatározó események és az őket foglalkoztató legfőbb kérdések.

A kutatás célja, hogy betekintést nyerjünk a 19. század első felében keletkezett peres iratok alapján az Ugocsa- és Bereg vármegyei társadalmi viszonyokba. A szakdolgozat továbbá arra is rámutat hogyan járt el az Ugocsa– és Bereg vármegyei törvényszék a nemesek között, a nem nemesek között és a nemes nem nemes között zajló vitás ügyekbe. Az eljárás legfontosabb része maga az ítélet meghozatala, amely során a bíróságnak megkell hozni a döntést, hogy melyik félnek ad igazat. Ennek a folyamatnak a jellemzése szintén kiemelt feladat a kutatás során.

A kutatás első szakaszában a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban található bírósági iratok felkeresése és tanulmányozása volt a feladat. Ezek az elsődleges források képezik a kutatás alapját. Az iratok értelmezése során nehézséget okozott a 19. századi kézírás, valamint a kor jogi nyelvezete, amely helyenként párosult latin nyelvű szövegrészekkel is.

A kutatás következő szakaszában a témában megtalálható másodlagos források felkutatása volt a feladat. Ezek a szakirodalmak a kor bíróságának összetételét, az eljárás menetét jellemzik és adnak általános képet a kor társadalmáról.

A szakdolgozat készítése során nagy hasznát vettem az ezer év törvényei nevű digitális adatbázisnak, amelyen megtalálhatóak a magyar történelem során meghozott törvények. Az adatbázis lehetőséget adott számomra a per során hivatkozott törvények áttekintésére.

A szakdolgozat célja tehát nem csupán a korabeli peres eljárások rekonstruálása, hanem az is, hogy a bírósági gyakorlaton keresztül bemutassa a 19. század első felének társadalmi viszonyait Ugocsa– és Bereg vármegye példáján keresztül.

I. Bírósági eljárás a 19. század első felében

1.1. A 19. századi bíróság felépítése és fontos elemei

1.1.1. A 19. századi törvényszék struktúrája

A bírósági eljárások a jogrendszer alvető elemei, amelyek célja a vitás ügyek békés rendezése. Magyarországon a Habsburg uralkodók jogi normákba foglalták a jogérvényesítés rendjét és így számos birodalmi szabályt alkalmaztak a Magyar királyság területén.¹ A 18. századra a magyar bíráskodás rettenetes állapotokban volt. A részlelhajlás, a perek elhúzása és halasztása miatt az 1722/23-as országgyűlésen bírósági reformot fogadtak el, amely egy modernebb szellemű törvénykezést honosított meg Magyarországon. Ezek az átalakítások részben működésre részben szervezésre vonatkoztak, amelyek 1848-ig meghatározták a magyar bíráskodást.²

A nemesek bíróságának azok a bíróságok tekinthetőek, amelyek a nemesség minden tagját egyenlően megillető joghatóságot gyakorolták.³ Ha egy nemest jogsértés ért akkor a vármegyei törvényszékhez fordulhatott, melynek székhelye Ugocsa vármegyében Nagyszöllős, Bereg vármegyében pedig Beregszász volt.⁴ A 18. századtól ezeknek a vármegyei törvényszékeknek a feladata az volt, hogy elsőfokú bírósággént járjanak el azokban a polgári perekben, amelyeket nem lehetett (a per tárgyának értéke miatt) az alispáni szék elé vinni, továbbá eljár a nemesek vitás ügyeiben, a pallosjoggal nem rendelkező úriszékek jobbágyainak bűnügyeiben. Ezenkívül a másodfokú bíróság szerepét is betöltötte. A sedria, az alispáni, a szolgabírói széktől ide lehetett fellebezni, valamint az úriszék alá tartozó és nem tartozó szabadalmas mezővárosi perekben szintén a vármegyéhez tudtak apellálni.⁵

A 17. századtól a vármegyei törvényszék két részre szakadtak. A polgári törvényszékben (sedes judiciaria civilis) az alispán elnökölt, míg a büntető törvényszék (sedes judiciaria criminalis) feje a másodalispán volt.⁶

Előfordulhatott az is, hogy egyes esetek egyik vármegyétől átkerülhettek a másik vármegye fennhatósága alá. Ennek példája Tóth György péterfalvi nemes esete, akit 1831. november 21-én Benében Bereg vármegye törvényszéke letartóztatott az ellene felhozott súlyos vádak miatt. Tóth György a vádak szerint kegyetlenül bánt és többször is megsebesítette feleségét és annak

¹ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 427

² Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna és Gosztönyi Gergely. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 231

³ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 236

⁴ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 385. 27

⁵ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 238

⁶ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna és Gosztönyi Gergely. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 234

első házasságából származó gyerekeit. Ezenkívül az esetben a lopás és káromkodás bűne is felmerült.⁷ Korábban hasonló erőszakossággal vádolták meg Tóth Györgyöt Mezihrádszki Mária testvérének Mezihrádszki István feleségének, Vitéz Erzsébet megverésében. A Vitéz Erzsébet és Tóth György közötti vitát még a Bereg vármegyei törvényszék próbálta orvosolni.⁸ Ebben az esetben azonban a súlyos vádak miatt a vármegye bírósága 1832. február 27-én átadta a foglyot és a további nyomozást az Ugocsa vármegyei törvényszéknek arra hivatkozva, hogy a vádlott ugocsai földbirtokos, Bereg vármegyében pedig földje nincsen, ezért az ilyes súlyos vádban az ugocsai bíróságnak kell eljárnia a beperelt nemes ellen. Ezután hamarosan Ugocsa vármegye törvényszéke megkezdte az eljárást Tóth György ügyében és 1832. augusztus 27-én megkezdődött a per.⁹

Az 1723-as bírósági reform két pillére a királyi curia megszervezése és a kerületi táblák felállítása volt. A királyi curia egy rendszeresen ülésező, rögzített hatáskörű felsőbírósággá vált, amelynek székhelye Pesten volt. A curia két tagozatból állt: a királyi táblából és a hétszemélyes táblából.¹⁰

Egyes esetek egyenest a királyi táblától indultak. Ilyen esetnek számított a felségsértési pénzhamisítási és hűtlenségi perek. Az eljárás kezdete ugyanúgy folyt, mint a polgári perek esetén. A királyi jogügyek igazgatója adta be a keresetét a vádlott ellen a királyi táblához és idéztette be a perbe fogottat. Itt is sor került a vád és a védelem vitájára, ami után a királyi tábla meghozta a végítéletet.¹¹

A vádlott ez idő alatt végig fogságban volt, őt már az eljárás elindulásakor letartóztatták. Súlyos vádak esetén lefoglalhatták a vádlott vagyonát, iratait és ügyvédjét a védelem ellátásában is korlátozták. A polgári pertől eltérően a vádlottat és a tanúkat a királyi tábla bizottsága hallgatta ki.¹² Az ügy így nem csak az jegyzőkönyv lapjain folyt, hanem szükséges volt a személyes megjelenés is. Mindez zárt körülmények között történt, ahogy az ítélet meghozatala is. Az ítéletet végrehajtása előtt felküldték Bécsbe, hogy az uralkodó jóváhagyja. Az uralkodó által jóváhagyott ítéletet a nádornak az utasítására hajtották végre.¹³

A királyi tábláról tovább vitt eseteket a hétszemélyes tábla tárgyalta. Az itt kimondott ítélettel a kúriai eljárás befejeződött. A királyi tábla az ügy iratait felküldte a hétszemélyes

⁷ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 385. 19-29

⁸ KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 921. 2-6

⁹ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 385. 29-34

¹⁰ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna és Gosztonyi Gergely. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 232

¹¹ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 439

¹² Uo. 439

¹³ Uo. 439

táblára, majd a meghozott ítéletet visszaküldték az eljárást elkezdő törvényszéknek. Kivétel volt, amikor a hétszemélyes tábla halálbüntetést szabott ki a vádlottra. Ebben az esetben a vádlott kegyelemért fordulhatott az uralkodóhoz és a per anyagait a kancelláriához kellett felküldeni Bécsbe. A meghozott ítéletet a vármegyei törvényszék kihirdette és megtette a szükséges intézkedéseket az ítélet végrehajtására.

1.1.2. A bíróság szereplői

A bíróságot alkotó testületet bírói széknak (sedes, tribunal) nevezték. Ennek a testületnek volt a feje a bíró és tagjai a vármegyei- és városi jegyzők, a szolgabírák, valamint a vármegye által választott esküdtek. Ők együttesen alkották a bíróságot.¹⁴

A bírói széknak voltak segédei is, akik az eljárás során fontos szerepet játszottak az idézés, a bizonyítékok összegyűjtése, a per előkészítése és az ítélet végrehajtása és ellenőrzése során. Segédnek számított az eljárás során az orvos (medicus), a seborvos (chirurgus), a bába (obstetrix), akinek szakértelmét magzatelhajtásos perekben kérték, a megyei biztosok (comissarii), a várnagy (castellanus), a vármegye- és város kapitánya (locumtenens comitatus).

A bíróársak jelenléte elengedhetetlen volt az eljárás megkezdéséhez.¹⁵ Az egyik ilyen ugocsai esetben, amely 1822 őszén történt nemes Tusa Pál és felesége nemes Szabó Sára Magosligeti Hagara László az orosz temető mellett lévő telkét zálogba vette 100 forintért. Azonban a forgolányi házaspár halogatta a pénzösszeg kifizetését a földért.¹⁶ Időközben Hagora László elhunyt és a szerződés a testvérére Magosligeti Hagara Menyhétre szállt, aki felszólította a házaspárt a telek visszaadására és a pénzösszeg megadására. Ez azonban nem történt meg, így Hagora Menyhért a bírósághoz fordult igazságszolgáltatásért.¹⁷

A per 1823. szeptember 4-én vette kezdetét Nagyszőlősen Bölcsey Budai Menyhért Ugocsa vármegyei szolgabíró és Köbe János esküdt előtt. A felperes Magosligeti Hagara Menyhért, ügyvéde Balogh Imre volt. Az alperesek nemes Tusa Pál és hitvese nemes Szabó Sára, akik szintén ügyvédet fogadtak nemes Vargha Pál személyében.¹⁸ A per azonban nem kezdőhetet el, mivel időközben Köbe Jánost felmentették az esküdti tisztségből. Az eljárás 1824. március 10-én folytatódott. Az alperesek kérték a felperes ügyvédjét, hogy ismertesse velünk az új kinevezett esküdtet. Ennek a kérésnek eleget tett Magosligeti Hagara Menyhért és az esetre kinevezett új esküdt nemzeti Székely Albert lett.¹⁹

¹⁴ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 257-258

¹⁵ Uo. 261

¹⁶ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1703. 9

¹⁷ Uo. 11

¹⁸ Uo. 11

¹⁹ Uo. 11

Az eljárás fontos eleme a bíró aki joghatósággal (*jurisdictio*) bír és felhatalmazása van arra, hogy igazságot szolgáltatson. Bírónak számított maga a király, a nádor, az országbíró, a személynök, a vajda, a bán, a főispán, alispán, szolgabíró, valamint a szabad királyi városokban a városbíró és ezek helyettesei.²⁰ Ahhoz, hogy a bíró igazságot szolgáltatthasson először illetékesnek (*competencia*) kellett lennie, amelyet az alperes társadalmi hovatartozása, lakhelye és a per tárgya döntött el. Továbbá a bírónak elfogulatlannak (*incompactibilis*), vagyis a bíró nem járhatott el saját ügyében.²¹ Ez azonban a magánjogi perekben a 16. század után is fennmaradt, vagyis a földesúr a jobbággyával való vitájában maga bíraskodott. Ha ezeknek megfelelt akkor a bírónak le kellett tennie az esküt, amelyet például az alispánok és szolgabírák a vármegye közgyűlésén tettek meg a bírótársakkal együtt. A bíróság elengedhetetlen tagjai voltak.²²

A jegyzők (*notarii*) a bíró jobbkezeinek számítottak, ugyanis ők kezelték a per iratanyagát és őrizték a bíró pecsétjét. A késő rendi korszakban megjelentek a törvényszéki jegyzők, akik a főjegyző, jegyzők (aljegyzők), pertárnokok és levéltárosok irányításáért és felügyeléséért feleltek, vagyis egyfajta bíróhelyettesként működtek.²³

A szolgabírák (*iudex nobilium*) a vármegye egyik választott tisztviselői. Ők fogatosították többnyire a nagybírák (nádor, országbíró stb.) által elrendelt eljárási cselekményeket, közreműködtek az adószedésben, felügyeletet gyakoroltak az úriszék működése felett és ítéleztek. A szolgabírák hatáskörükbe tartozott a tanúkihallgatás, helyszíni szemle lefolytatása, peres felek eskütétele és a vármegyénél kezdeményezett idézés kibocsátása.²⁴

Az esküdtek (*iurati assessores*) a 15. század végéig nem tartoztak a vármegye állandó tisztviselői közé.²⁵ Az esküdteket a vármegye közgyűlésén választották meg és az eljárások során bírótársakként vettek részt és segítették az ítélet meghozatalát.²⁶

Magyarországon 1769-ig az ügyvédeknek nem kellett számot adniuk tudásukról. Ebben az időben bárki ügyvéd lehetett, aki cselekvőképes volt, egyházi vagy világi állással rendelkezett és rokonsági kapcsolatai nem akadályozták az ügy elvállalását. 1723-ban után, ismét kötelezték az ügyvédeket az eskü letételére. 1769-ben Mária Terézia az eskütétel mellett kötelező vizsgát

²⁰ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 258

²¹ Uo. 258-259

²² Uo. 259

²³ Uo. 261

²⁴ A régi magyar bírósági rendszer - A kezdetektől 1848-ig. Liktör Zoltán Attila. <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/liktor-zoltan-attila-regi-magyar-birosagi-rendszer-kezdetektol-1848-ig> (Letöltés: 2025. április 12.)

²⁵ Uo.

²⁶ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 259

szabott meg az ügyvédi pályára lépőknek.²⁷ Az 1804. évi instructio pro advocatis alapján pedig már csak azok lehettek ügyvédek, akik egyetemen tanultak, elvégezték a két év gyakorlatot és sikeresen letették a vizsgáikat. A sikeres vizsgák után az ügyvédek bizonyáglevelet kaptak, amelyet a bíróságon felmutattak és a bíró az ügyvédet törzskönyvbe vette. Abban az esetben, ha az ügyvéd törvénytelenül cselekedett a per során a bíróság törölte a törzskönyvből és visszavonta bizonyáglevelét.²⁸

Előfordult, hogy az ügyvéd a peres eljárás alatt, valamilyen okból kifolyólag nem tudta betölteni tovább a tisztségét. Ebben az esetben az ügyvédet vesztett félnek kötelessége volt új ügyvédet fogadnia. Abban az esetben ha erre nem kerül sor jól szemlélteti Tusa Pál és feleségének zálogos pere. Az eljárás alatt 1825-ben védőügyvédük Vargha Pál meghalt. A felperes tekintettel a védőügyvéd halálára időt biztosított az alpereseknek, hogy új ügyvédet keressenek és folytatni tudják a pert. A házaspár ezzel a lehetőséggel azonban nem kívánt élni és többszöri felszólításra sem jelentek meg a törvényszék előtt, amely ahhoz vezetett, hogy a bíróság 1829 november 28-án meghozta az ítéletet.²⁹

Magyarországon a tiszti ügyészi intézmény a 16-17. században megjelent a vármegyei bíráskodásokban. Azelőtt a vádat a sértett fél képviselte, illetve annak halála esetén az alispán vagy szolgabíró. A tiszti főügyész a vármegye jogtanácsosa volt, aki bizonyos esetekben nyomozást is folytatott, sőt védőügyvédként is tevékenykedhetett, ha helyette más tiszti ügyész látta el képviselői feladatát.³⁰

A tiszti ügyészi hivatal intézménye megjelent Bóhn Ferenc benei nemes 1844-ben kezdődő esetében, akinek a Csetfalva és Tiszaújlak határában lévő földjeit a víz az 1844-es árvíz idején elöntötte. Bóhn Ferenc ezt a vizet az országút mellett található árkon keresztül szeretne volna a Tiszába leengedni, ezt viszont a töltés megakadályozta. A töltést többször is megpróbálta átvágni, ebben azonban három alkalommal is megakadályozták. A Bereg vármegyei tiszti főügyész Szintay János eljárást indított Bóhn Ferenc ellen, akit az 1840. évi x. törvénycikk 15.§-ának értelmében pénzbírságra ítélték.³¹

²⁷ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 173-174

²⁸ Uo. 174-175

²⁹ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1703. 8

³⁰ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna és Gosztanyi Gergely. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 242-243

³¹ KTÁL. F. 10., op. 3., od. zb. 820. 6-10

1. 2. Perbehívás és perfelvétel

1.2.1. A megintés és perbehívás

A 19. századi peres eljárás nem minden esetben a perbehívással kezdődött. Egyes esetben mindezt megelőzte a megintés (*admonitio*) (Lásd: 1. melléklet). A per ezáltal kezdetét vehette a vádlott figyelmeztetésével is. Az eljárás során a sértett fél felszólította a leendő alperest, hogy hagyjon fel az általa tanúsított sértő magatartással és teljesítse kötelességét.³² Ugocsa vármegyében ez a fajta eljárás megjelent Veres István és Tusa Julianna esetében. 1837-ben Veres György halála után Tusa Julianna követelte Veres Istvántól az apja halála után megörökölt péterfalvi telekből 34 ölt (1 öl=1896,49 m) és 4 sukkot (hossza egyenlő a két ököl és a kinyújtott, egymás felé mutató, összeérő hüvelykujjak együttes hosszával). Tusa Julianna édesanyja, Veres Mária és testvére Veres György megállapodására hivatkozott, amely alapján Veres György halála után Veres Máriára szállt a telek egy része. Mivel Veres István nem kívánt eleget tenni ennek a megegyezésnek ezért 1837 szeptember 13-án Tusa Julianna intő levélet küldött Veres Istvánnak. A levélben kérte rokonát az őt illető telekrész átadására, amely elmulasztása esetén az ügyet a bíróságra bízta.³³ Ezt nevezték feltételes idézésnek (*citatio cum admonitione*), amely bizonyos esetekben kötelező is volt.³⁴

A 19. század első felében a perbehívás (*citatio* vagy *in ius vocatio*) (Lásd: 2. melléklet) az alperes bírő általi megidézését jelentette egy bizonyos hatánapra és meghatározott helyre. A peres eljárás megindítása, illetve a per kezdete a törvényszegéssel vádolt fél perbehívásával, illetve a keresetlevelet (*libellus actionalis*) tartalmazó idézés kézbesítésével kezdődött.³⁵ Ilyen értelemben az eljárás kezdeményezője, a perbehívó, aki ellen az eljárást kezdeményezte, a perbehívott.³⁶ A már fentebb említett esetben Tusa Julianna a perbehívó és Veres István a perbehívott.³⁷ A perbehívó által benyújtott keresetlevélben meg kellett jelölni a feleket, a bírói fórumot, a követelést és annak jogalapját.³⁸ Ezeknek a feltüntetése rendkívül fontos volt a peres eljárást kezdeményező fél számára. Egy véletlenszerűen keletkezett hiba is a per elhúzódsához vezethetett. Erre kiváló példa a későbbiekben bővebben kifejtett Nagy György és Pap Ágnes esete. 1822-ben Nagy György péterfalvi nemes megrágalmazta Pap Ágnes

³² Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 283

³³ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 659. 1-3

³⁴ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 283

³⁵ A keresettől való elállás perjogi vonatkozásai. Dr. Lugosi József. In: Magyar jog. Bodzási Balázs. 2008/12. szám. 783-795

³⁶ Uo. 783-795

³⁷ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 659. 4

³⁸ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 286

nemesasszonyt férje megcsalásával. Ezután Pap Ágnes keresetet nyújtott be az Ugocsa vármegyei bírósághoz. A keresetlevél azonban számos hibát tartalmazott és nem felelt meg a fentebb említett követelményeknek. A per folyamán Nagy György védőügyvédje követelte a keresetlevélben lévő hibák (nem tartalmazta a törvényszék előtt való megjelenés idejét, a levél kézbesítőjét) kijavítását, amelyet kisebb vita után maga a bíró javított ki saját kezűleg és adta át az alperes védőügyvédének Balogh Imrének.³⁹

A törvényszék a perbe idéző- vagy keresetlevél kézbevétele után a pert jegyzékbe vette, majd kijelölte a perfelvétel napját és a törvényszegéssel vádoltat a levél kézhez kapása utáni 15. vagy 60. napjára idézték be. Erről a peres eljárást kezdeményező félt is értesítették. Az idézés idézőlevéllel (*litterae citatoriae*, *litterae certificatoriae*) történt, amelybe vagy átírták a keresetet, vagy hozzacsatolták azt. A levelet a bírósági személyek egyike (szolgabíró, esküdt) kézbesítette az alperesnek, a felperes pedig írásos igazolást kapott erről.

Az idézés szembeni engedetlenséget a törvényszék bírsággal büntette. Ennek ellenére a perbehívottak gyakran éltek az idézés megismétlésének lehetőségével, hogy ezzel is ellenálljanak a perbebocsátkozásnak. Azonban, ha az alperes a végső alkalommal sem jelent meg a bíróság a felperes kérelmére a makacsság okán (*ob contumaciam ex non venit*) pervesztesnek nyilvánították. Fordított esetben, ha a pert kezdeményező fél nem jelent meg a bíróság kérésére, akkor a felperest „örök hallgatásra” (*in silentium perpetuum*) ítélték.⁴⁰ Azonban a makacssági ítélet felsőbbbíróságokon 15 napig függőben maradt, ami azt jelentette, hogy ha a mulasztás okát az alperes ügyvédje tudta indokolni és igazolni megkezdődhetett a per. A határidő lejártá után továbbra is élhetett perorvoslattal, vagy akár a perújítással. Ugyanakkor a felek a perfelvételkor kérhették a per elhalasztását.⁴¹

1.2.2. A perfelvétel

A perfelvételre az ügyben a bíróságot képviselő bíró előtt került sor a pertárban, amely során a felperes ügyvédje (*procator*) megbízólevele felmutatásával kérte az idézőlevélről szóló értesítés csatolását a per jegyzőkönyvéhez, amely így a „per felvétel” (*Levata est causa*) kiemelés alá került bejegyzésre. Ezután az alperes szólítását kérte. Az alperes védőügyvédje megbízólevele felmutatásával jelezte a megjelenést (*comparatio*), amely szintén bekerült a jegyzőkönyvbe.⁴² Az ügyvéd az eljárás csak arra kapott felhatalmazást, amivel az alperes

³⁹ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1611. 8

⁴⁰ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 270-271

⁴¹ Uo. 286-287

⁴² Uo. 269-270

megbízta.⁴³ Az ügyvédfogadás jelentősége megnyilvánult Tusa Julianna és Veres István 1838. február 12-én Nagyszőlősen megkezdődött perében, amely Vasadi Gábor másodalispán, Kormos Imre bíró és nemes Ujhelyi Rajmund esküdt előtt folyt. Az alperes, Veres István személyesen jelent meg ügyvédet azonban nem akart fogadni. A már említett törvények miatt azonban kötelezték számára az ügyvédfogadást, mivel ő nem védhette saját magát. Ezért megbízta Ilosvai Borbély Bertalant a képviselőjével és elkezdődhetett a tényleges eljárás.⁴⁴

⁴³ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna és Gosztönyi Gergely. Budapest, Osiris Kiadó, 2020. 241-242

⁴⁴ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 659. 6

1. 3. A tárgyalás

A polgári peres eljárás lezajlhatott írásban és szóban. Írásban csak az ítélet kihirdetése volt nyilvános, az eljárás lényege a bizonyítékok és más iratok beszerzéséről szólt. Szóbeli eljárás esetén a sérelmet és követelést szóban kellett előadni, amelyet a törvényszék írásba foglalt. Ezután megidézték az alperest, aki válaszolhatott a felperes vádjaira és követelésére. A bíró pedig az összegyűjtött bizonyítékok alapján meghozta az ítéletet.⁴⁵

Az alperes a felperes keresetét tagadó (*responsio negativa*) vagy beismerő, elfogadó, megerősítő (*responsio affirmativa*) válasz mellett módosított feleletet (*responsio qualificativa*) is adhatott, vagyis az alperes megtehetette, hogy válaszában érdemi kifogásra hivatkozzon és az esetet a saját szemszögéből ismertesse.⁴⁶

A felperes és alperes perbebocsátkozása (*litis contestatio*) után az 1729. évi törvény XL. cikkelye a hatalmaskodási eseteket kivéve már nem tette lehetővé a per letételét. Az eljárás tehát a per megindulásától kezdve a bíróra lett bízva. A felek felszólalásainak lehetőségét pedig az 1729. évi törvény XLIII. cikkelye négyre korlátozta.⁴⁷ A felek válaszaikat bizonyítékaik előterjesztésével és ellenfelük bizonyítékainak megcáfolásával adták elő.

1.3.1. Az okirat, mint bizonyítás elsődleges eszköze

A bizonyítás egyik elsődleges eszköze az okirat volt. Az okiratok közül továbbra is a közhiteles okleveleknek volt bizonyító ereje, amelynek szabályai a 16. század elejére kialakult szokásokhoz képest gyakorlatilag semmit nem változott 1848-ig.⁴⁸

A késő rendi korszakban a közhiteles oklevelet kiállítók közül a vármegyék voltak a legjelentősebbek. Ennek egyik bizonyítéka, hogy a hiteleshelyek⁴⁹ előtt megkötött ügyletről már egyre gyakrabban a megyei hatóságok állítottak ki hiteles okiratokat. Ez rendszerint úgyment végbe, hogy az eljáró megyei tisztek által felvett iratokat a vármegye köz-, kisgyűlése, vagy a vármegye törvényszék előtt történt közzététel (*publicatio*) után láttak el hiteles pecséttel.⁵⁰

A magánokiratoknak nem volt nagy bizonyítási ereje. Ezek az okiratok egyszinten álltak a bíróságon kívül felvett tanúvllomásokkal, de csak akkor, ha abban a fél kötelezettséget vállalt.

⁴⁵ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 427-428

⁴⁶ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 287

⁴⁷ Uo. 287

⁴⁸ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 436

⁴⁹ Egyházi testületek, amelyek közhitelű okleveleket állítottak ki.

⁵⁰ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 288

Ha azonban ezt üzleti könyvébe vette fel a kereskedő, teljes bizonyító erővel bírt, amelyet az 1723. évi törvény LIII. cikkelye mondott ki. A kereskedő mellett szóló üzleti bejegyzés is bizonyított, de azt csak „félértékű” bizonyításnak (probatio semiplena) tekintették.⁵¹

1.3.2. Tanúvallomások szerepe a tárgyalás

A tanúvallomás hosszú időn keresztül csupán a perdöntő eskü odaítélésének, illetve az eskü letételének feltétele volt. A 17. század elejétől azonban bizonyos feltételek mellett a bírói ítélet közvetlen alapjául szolgálhatott, majd a 18. század elejére teljesen általánossá vált minden bíróság praxisában, és a rögzült szokás szerint két kifogástalan tanú (testis exceptione major) egybehangzóan (uniformiter) tett vallomása elégséges volt ahhoz, hogy a bíró megalapozza ítéletét.⁵² Kifogástalan tanúnak számított az 1729. évi törvény 26. cikkelye szerint nemes polgári perében a nem nemes is, de ura ügyében a jobbágy vagy szolga csak akkor számított, ha az igazságot más módon nem lehetett felderíteni, valamint ha a szokásosan megkövetelt tanúzási feltételeknek is megfelelt.⁵³

A késő rendi időszakban a tanúvallomásoknak két típusát különböztetjük meg:

1. Megelőző („előleges” vagy, „oldallagos”) tanúvallatás (inquisitio collateralis), amelyet azért alkalmaztak, hogy a leendő peres fél informálódjon, biztosítsa magát tanúi, valamint a szükség-bizonyítékok felől. A tanúk a fél által összeállított kérdésekre „kérdőpontokra”, az úgynevezett „deutrumokra” eskü alatt vallottak, melyről az eljáró szolgabíró vagy a hites jegyző bizonyáglevelet állított ki. A deutrum kifejezés a „deutrum” kérdést feltevő formula összevonásából alakult. Ez magyarul azt jelenti: „tudja-e a tanú”.⁵⁴

Az előleges tanúvallomás önmagában még nem volt bizonyíték, azzá csak akkor vált, ha hitelesítették, vagy ha a tanú időközben meghalt. Ilyenkor úgy tekintettek a vallomásra, hogy azt a „halál hitelesített meg”, ezért nevezték az efféle tanút, „halál által meghiteltetett tanúnak” (testis morte authenticatus).⁵⁵

2. Hiteles, meghitelesített (meghiteltetett) tanúvallomás (inquisitio autentica et authenticata). A hiteles tanúvallomást (inquisitio authentica) csak a perbíróság vagy megkeresett bíróság előtt lehetett tenni. A perbíróság pedig akkor keresett fel egy másik bíróságot, például megyei törvényszék egy másik megyei törvényszéket, ha a kihallgatandó tanú lakhelye joghatóságán kívül esett.⁵⁶

⁵¹ Uo. 288

⁵² Uo. 288

⁵³ Uo. 289

⁵⁴ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 436

⁵⁵ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 289

⁵⁶ Uo. 289

A bíróság előtti tanúvallatás, amennyiben azt nem előzte meg előzetes tanúvallomás, ugyanúgy folyt le mint maga a megelőző tanúvallatás. Ha azonban volt előzetes tanúvallatás, a bíróság előtt rendszerint csupán az arról szóló bizonyságlevelet olvasták fel a tanúk előtt, akik korábbi vallomásukat esküjükkel erősítették meg. Ezért nevezték a tanúvallatás ezt a módját meghitelesített vagy meghiteltetett tanúvallatásnak (*inquisitio authenticata*).⁵⁷

A bíróság előtt a perbenálló felek a tanú személyét, vallomását, az előzetes tanúvallomások meghitelesítését is kifogásolhatta. A bíróság végül csak azt a tanúvallomást kezelte bizonyítékként, amelyet az felek nem tudtak megcáfolni, valamint azt a megelőző tanúvallomást, amelyet a tanú lényegét tekintve nem változtatott meg. Az ellenfélnek jogában állt lemondani a megelőző tanúvallomás során tett vallomás meghitelesítéséről. Ebben az esetben a vallomás minden további nélkül már bizonyítékként volt felhasználható.⁵⁸

1.3.3. Az eskütétel és a helyszíni szemle bizonyító szerepe

Idővel ahogy a tanúbizonyítás egyre általánossabbá vált, úgy szorult az eskü egyre inkább másodlagos bizonyítási tényezővé. A 18. századtól pedig végleg másodlagos eszközzé vált. Az 1729 évi törvény 27. cikkelyének rendelkezései szerint esküre már csak akkor volt alapítható a bírói ítélet, ha más bizonyítási eszköz nem állt rendelkezésre.⁵⁹ Önmagában az esküre azonban ebben az esetben sem lehetett meghozni a bírói ítéletet, szükséges volt hozzá legalább egy tanú vallomása is. Az eskü így a tanúbizonyítás kiegészítésére szolgáló eszközzé vált, amelyet pótló eskünek (*juramentum suppletorium*) neveztek. Ezzel együtt a felek már nem voltak kötelezve arra sem, hogy egyéni hitelességüket eskütársakkal erősítve bizonyítsák, vagyis az eskütársak közreműködése szintén feleslegessé vált.⁶⁰

A tanúvallomás folyamata jól megfigyelhető a már fentebb említett Tóth György és feleségének esetében. Az ügyben zajló nyomozás során 1831. november 24-én Csetfalván Buday Károly szolgabíró és Bornemissza Lajos esküdt olyan tanúkat hallgattak ki előzetes tanúvallomásba, akik jól ismerték a feleket és tudtak információval szolgálni a szemben álló felek házasságáról. A tanúk képet adtak a két fél 9 évi házasságának viszályairól és erőszakosságairól. A Csetfalván kikérdezett tanúk 1832. november 21-én hitelesítették a vallomásukat. A hitelesítéskor az egyik csetfalvi tanú Kocsis András a törvényszéknek bemutatta azt a vasnyársat, amelyet Tóth György feleségének jobb kezébe szúrt. Egy másik tanú Pap Mária pedig azt a csizmát, amelyet Mezihrádszki Mária vett a Tóth Györgytől született

⁵⁷ Uo. 289

⁵⁸ Uo. 290

⁵⁹ Uo. 290

⁶⁰ Uo. 290

kisfiának, és amelyet a férje darabokra vágott.⁶¹ Ezt a másik eljárást nevezték szemlének, amely nem volt más, mint a tárgyi bizonyítékok a perbíró vagy a bíróság kiküldöttje által történő észlelése. Szemlére hatalmaskodási, károkozási, birtokhatár, illetve magándeliktumnak minősülő testi sértési perekben került sor.⁶²

A helyszíni szemlét szolgabíró végezte egy mellérendelt esküdttel. A bíróság színe előtt csak nagyon ritkán, általában (mint ahogy azt az említett eset is jól mutatja) testi sértési ügyekben tartottak szemlét. A szemléről a bíró saját észlelése vagy a kiküldöttek jelentése alapján bizonyoságlevelet állított ki és adta át.⁶³ A bizonyoságlevél birtokában lévő fél (ebben az esetben Mezihrádszki mária) eldönthette, hogy azt bizonyítékként fel kívánja-e használni és csatolni akarja-e a per irataihoz. A tárgyalási folyamat végén megtörtént a per iratanyagainak összekötése, amely után a felek újabb bizonyítékot nem csatolhattak és a bíróságnak az így rendelkezésére álló iratanyagból kellett meghozni az ítéletet.⁶⁴

⁶¹ KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 385. 29-34

⁶² Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 290

⁶³ Uo. 290

⁶⁴ Fellebbezés a rendi korszak polgári perében. Papp László. In: Jog- és politikatudományi folyóirat. Főszerk.: Paczolay Péter. Szeged, X. évfolyam 1. szám, 2016. 52–58.

1. 4. Az ítélet és a fellebezés

A per akkor lépett befejezési szakaszba, amikor a szemben álló felek ügyüket végítéletre bocsátották, illetve ha a per folyamatát kimerítették, tanúikat hitelesítették, bizonyítékaikat bemutatták.⁶⁵

1.4.1. Az ítélet meghozatala és végrehajtása

A törvényszék az ítéletet írásbeli perben a per iratai alapján vagy az azokról készült kivonatok (extractus) alapján hozta meg, amelyet egy kijelölt bíró vagy ítélőmester hirdetett ki. A kihirdetés szóban történt, de arról ítélőlevelet (litterae sententiales) készítettek. A perben érintett felek a per anyagáról és az ítélőlevélről hiteles másolatot kérhettek, vagyis perkiadmányt (processus experitus), amelyért a törvényszék egy meghatározott összegű díj (taxa) befizetésére kötelezte a feleket.⁶⁶

A per azonban egyességgel is befejeződhetett.⁶⁷ Így ért véget Tusa Julianna és Veres István pereskedése is. Veres István ügyvédje, Ilosvai Borbély Bertalan felajánlotta a felperes számára a peren kívüli megegyezést és a károk megtérítését. A peres eljárás ezután nem folytatódott, amely arra enged következtetni, hogy a vitát sikerült peren kívül elrendezni.⁶⁸

Az ítélet végrehajtását a 18. századtól a hiteleshelyektől a bíróság vette át, amelynek végrehajtását a bírói személyek ellenőrizték. Az ítéletet egy éven belül végre kellett hajtani, amennyiben a pernyertes fél ezt a lehetőséget elmulasztotta ellenfelét ismét meg kellett idéztetnie. Mulasztásának indoklása esetén azonban ismét kérhette az ítélet végrehajtását, amely a törvényszék joga és kötelezettsége is volt.⁶⁹

Ez a fajta eljárás mutatkozik meg Tusa Pál és felesége ügyében. 1829. november 14-én a házaspár a többszöri felszólítás ellenére sem jelentek meg. Balogh Imre ezért bemutatta a felperes követeléseit. A törvényszék 1829 november 28-án elfogadta a felperes követeléseit, amely 127 váltóforint és 30 krajcár kifizetését tartalmazta.⁷⁰ A felperes az ítéletet megköszönte és kérte a bíróságot, hogy segítsen az ítélet végrehajtásában, amire hosszú ideig nem került sor. Aztán 1829. március 30-án a törvényszék a felperes kérésére újból kihirdette a döntését. Az alperes házaspárnak ennek értelmében nemcsak a földet kellett visszaszolgáltatnia, de a zálog

⁶⁵ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 280

⁶⁶ Uo. 281

⁶⁷ Uo. 282

⁶⁸ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1703. 3-8

⁶⁹ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 283-284

⁷⁰ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1703. 8

összegét is ki kellett fizetnie. Az ítélet végrehajtását pedig bizonyítania kellett az alperesnek a bíróság felé.⁷¹

A bíróság az ítélet végrehajtásának napját 1831. április 25-ére jelölte ki. Az alperes és a felperes között megszületett a kompromisszum. A telek mivel be volt ültetve zöldséggel ezért Tusa Pál és hitvese 3 krajcárt kért az azonnali visszaadásért. Hagora Menyhért elfogadta az alkut és a kért összeget kifizette. A felperes továbbá abban is kedvezett az alpereseknek, hogy megengedte a zöldségeket további gondozását és a betakarítás után a zöldségeket, de még az általuk épített kerítést is szabadon elvihették.⁷² Az alperes pedig kifizetett 100 váltóforintot és megkérte a felperest, hogy ebből az összegből 50 váltóforintot Hagora László fősztrázsa mester özvegyének adjon át. Erre azonban a felperes már nem volt hajlandó. Az ítéletet Dani Mihály, Varju János, Török János és Molnár Zsigmond bírák jelenlétében teljesítették és ők az ítélet teljesülését jelezték az Ugocsa vármegyei törvényszéknek.⁷³

1.4.2. Jogorvoslati kérelem benyújtása és a jogorvoslat lehetőségei

A peresztes fél azonban nem mindig fogadta el a számára kedvezőtlen ítéletet. Előfordult, hogy a perben vesztes fél nem fogadta el az ítéletet és perorvoslatot kért. A perorvoslatok közül a késő rendi korszakban a fellebbezés vált a leginkább alkalmazottá. A fellebbezési processus lényegesen egyszerűbb volt mint az első fokú eljárás. Azon az ellenfeleknek nem kellett megjelennie és nem volt lehetőség perbeli felelésre sem.⁷⁴ A fellebbezési kérelmet az elsőfokon eljáró bírónál, az ítélet kézbesítésétől számított 14 napon belül kellett benyújtani. Ez a határidő jogvesztő volt, azonban a bíró a fél kérelmére azt újabb 14 nappal meghosszabbíthatta, ha a fél igazolni tudta, hogy a törvényes határidőn belül elháríthatatlan ok miatt nem tudja a fellebbezést benyújtani. A benyújtott fellebbezést a bíró az ellenérdekű félnek megküldte, akinek szintén 14 napja volt az ellenkérelem elkészítésére.⁷⁵ A perben vesztes fél a fellebbezést az ítélethozatal után a törvényszék előtt jelentette be, írásbeli per esetén az ügyvédje jegyezte az ítélet alá.

A vármegyei törvényszékről a királyi táblához, a királyi táblától a hétszemélyes táblára⁷⁶, alispántól vagy szolgabírótól a megyei törvényszékre történt a fellebbezés. A pert az ítélmester, egy táblai bíró, az alispán vagy a szolgabíró tette át és mutatta be. Abban az esetben

⁷¹ Uo. 9

⁷² Uo.11

⁷³ Uo.11-13

⁷⁴ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 291

⁷⁵ Uo. 291

⁷⁶ Az Ordo judiciarius pro omnibus tribunalibus et foris judiciariis Regni Hungariae praescriptus. Papp László. In: Miskolci Jogi Szemle, 2017/1. szám. 97.

ha sedrián, kerületi (vagy báni) táblán került sor az eljárásra, a fél nyújtotta be a fellebbviteli törvényszékhez a per anyagát a az elsőfokon eljáró bíróságtól nyert átíró levéllel (*litterae transmissionales*).⁷⁷ A perben vesztes fél a vármegyei bíróság után jogorvoslatot kérhetett a Királyi Táblától. A pert azonban még ezután is tovább lehetett volna vinni a Hétszemélyes Táblára, ahol a nádor elnökletével a királyi tábláról továbbvitt ügyeket tárgyalták.⁷⁸

A fellebbezés a rendi perjogban nem számított alanyi jognak és nem illetett meg mindenkit, az döntően csak a nemesi perekben érvényesült. Ezen az 1791. évi törvény 43. törvénycikkelye sem változtatott sokat, s bár polgári perekben a fellebbezési jog kiterjesztésre került, azonban büntető ügyekben még mindig komoly különbség volt a nemesek és a nem nemesek között.⁷⁹ Az említett törvény értelmében a főbenjáró büntetések esetében a halálra ítélt fél társadalmi hovatartozásától függetlenül adhatta be fellebbezési kérelmét a Királyi Táblához és onnan a Hétszemélyes Táblára. A vádlott akkor is beadhatta kérelmét, ha büntetése egyszerre kiadható száz korbács- vagy pálcaütés, esetleg háromévi fogság volt.⁸⁰

A fellebbezési bíróság a referátum, illetve a fél által benyújtott periratok alapján hozott határozatot, amely során vagy helybenhagyta, vagy megváltoztatta az elsőfokon eljáró bíróság ítéletét.

1.4.3. Egyéb jogorvoslatok

Az egyéb perorvoslatok szabályait a fellebbezéssel együtt az 1729. évi törvénycikkelyekkel végleg rögzítették. A visszaűzés és az ellenállás tekintetében szintén történtek módosulások. A visszaűzés ugyanis már csak az ösiségi joggal kapcsolatos ügyekben volt engedett, amelyet az 1729. évi 33. törvénycikkely ír le. Más esetekben, ahol korábban visszautasítást (*repulsio*) lehetett használni ott ezután ellenállással (*oppositio*) lehetett élni. Az ellenállás során az ítéletet el nem fogadó fél törvényben meghatározott perjogi hibára hivatkozva igénybe vehette ezt a perorvoslatot, amellyel a fél a végrehajtást, sőt a megkezdett végrehajtást is megakadályozhatta. Indokolatlan igénybevétele azonban ugyanolyan jogkövetkezményekkel járt mint az alaptalan visszaűzés. Az 1729. évi törvény 34. törvénycikkelye az ilyen visszaélésre az 1681. évi törvény 31. cikkelyére hivatkozva bírságot szabott ki.

A korabeli perrend ahogyan érzékelhető, nem biztosította az ügyek gyors lefolyását. Az ügyek elhúzódásához hozzájárult a bonyolult jogorvoslat, valamint, hogy írásbeli per esetén a

⁷⁷ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 281

⁷⁸ Adalékok a büntetőbíráskodás 18. századi változásaihoz. Mezey Barna. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Főszerk.: Homoki-Nagy Mária. 81. kötet, 2018. 685.

⁷⁹ Fellebbezés a rendi korszak polgári perében. Papp László. In: Jog- és politikatudományi folyóirat. Főszerk.: Paczolay Péter. Szeged, X. évfolyam 1. szám, 2016. 52–58.

⁸⁰ Uo. 52–58

bírónak nem volt pervezető hatásköre. A hatásköri viszonyok és jogorvoslati rendszer tehát alapvetően szabályozatlan maradt. Ezt mutatja az is, hogy az alispán, vagy szolgabíró előtt elindult polgári peres eljárást négy fórumon is tovább lehetett folytatni.⁸¹

⁸¹ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 427

II. Nemesi perek

2. 1. Lázadás Ugocsa vármegyében az 1809-es nemesi felkelés idején

A nemesség a rendi társadalom egyik fontos eleme volt. A nemesek számos kiváltsággal rendelkeztek, mint:

1. a nemes idézés és törvényes ítélet nélkül nem tartóztatható le, kivéve, ha szándékos gyilkosság, gyújtogatás, lopás, rablás, nemi erőszak büntetnén érték;
2. csak a törvényesen megkoronázott királynak a hatalma alatt áll.
3. mindenféle adó és jobbágyi szolgáltatás alól mentesült.
4. megillette (1687-ig) az ellenállási jog, amely azt jelentette, hogy megtagadhatták az engedelmességet és a hűséget, ha a király nem jogszerűen járt el.⁸²

A nemeseknek a kiváltságok mellett egyik fontos kötelessége volt a nemesi inszurrekció (latinul insurrectio). A nemesi felkelés kötelességét II. András a Aranybullája mondta ki, mégpedig hogy a nemes saját költségén csak a király szavára, és csak akkor köteles hadba vonulni, ha az országot külső támadás éri.⁸³ Az egyik ilyen nemesi felkelésre 1797-ben került sor, amely azonban, egy hónap gyakorlatozás után, dolgavégezetlenül feloszlott. Nem került sor a nemesek bevetésére 1800-ban és 1805-ben sem.⁸⁴

1809 ben létrejött az ötödik franciaellenes koalíció, amelyben a Habsburg Birodalom is szembeszállt Napóleon ellen. A háború 1809. április 10-én tört ki⁸⁵ és József nádor a felkelő sereget (Lásd: 6. és 7. mellékletek) április 27-én hívta össze (Lásd 8. melléklet).⁸⁶ A lovasság összeírására 1809. május 17-én történt meg⁸⁷, a hadgyakorlatára június 28-án Halmiban.⁸⁸ A gyalogos egység összeírása pedig 1809. június 12-én történt meg.⁸⁹ A hadgyakorlatra pedig július 4-én Nagyszőlősen került sor.⁹⁰ A háborúban az osztrák sereg a kezdeti kitartás után fokozatosan vonult vissza. Végül I. Napóleon május 13-án bevonult Bécsbe. Ferenc császár Magyarországra menekült és Tatán az Eszterházyak kastélyában szállt meg.⁹¹

⁸² Az Aranybulla és Hármaskönyv. Tringli István. <https://rubicon.hu/hu/cikkek/aranybulla-es-harmaskonyv> (Letöltés: 2025. április 12.)

⁸³ Az Aranybulla. Harmat Árpád Péter. 2015. <http://tortenelemcikkek.hu/node/470> (Letöltés: 2025. április 12.)

⁸⁴ Az utolsó nemesi felkelés. 2012. https://mult-kor.hu/20120308_az_utoolso_nemesi_felkeles (Letöltés: 2025. április 12.)

⁸⁵ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár: A Magyar Királyság Ugocsa vármegyéjének főispáni iratai. Fond 674., opisz 11., odinicja zberihanja 321.

⁸⁶ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 275. 39

⁸⁷ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 272. 89

⁸⁸ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 321. 1

⁸⁹ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 272. 93

⁹⁰ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 321. 1

⁹¹ Magyarország története 1790-1848 II. Mérei Gyula. Akadémiai kiadó, Budapest, 1983. 451- 452.

A nemesi sereg Győr közelében a csanaki domboknál június 14-én délután 3 és 4 óra között megütközött a franciák kb. 55 ezer főnyi hadával. A nem kellően felszerelt és kiképzett nemesi csapatok a franciák tüzérséggel támogatott rohamát nem tudták feltartóztatni, s futásnak eredtek. A nemesi felkelő sereg Komárom felé menekült, magával sodorva a Budáról Győr felé közeledő újabb (tiszai) felkelőegységeket.⁹²

Ugocsa vármegyében ezt követően a Tiszai Gyalogság július 4-én Nagyszőlősen hadgyakorlatot tartott. A hadgyakorlaton azonban nagy felfordulást keltett Zaffiri György hadnagy 1809. július 4-én tett látogatása. A nemesség és a hadnagy között vita alakult ki. A vitát kiváltó ok a nemesség eskütételének (Lásd 9. melléklet) helye volt. A nemesség a Szentpáli Gábor kapitány udvarán akarta, míg a hadnagy a kapitány házába a közkatonák előtt.⁹³ Az ügyben kompromisszum született, amely szerint az eskü letételére az udvaron és a házban is sort kellett keríteni. Az udvaron a hit letétele megtörtént, de amikor a kapitány házában kellett volna megtenni a nemesség megtagadta a parancsot és szétoszlott. Nagy hangzavarral bementek a házba, ahol előálltak a követeléseikkel. A zendülés főbb felbujtói Tiszapéterfalván lakó Papp Sándor, Polyák István és Komáromi András, valamint Nevetlenfaluban lakó Szabó Mihály. Papp Sándor a deputatioval (küldöttség) és Szirmai Kalos Bertalannal is tiszteletlen volt.⁹⁴ A fősztrázsa rendre utasította a nemeseket és ekkor Papp Sándor az felelte: „Most mi vagyunk a vármegye, mi vagyunk a deputatio”. A nemesség egy részén a küldöttség tagjai elmondásai szerint érezték az alkoholt is. A tisztek többsége szimpatizáltak a nemesek követelésével és Czáró Fogarassy Bertalan főhadnagy tudatta a nemességgel, hogy ő nem kötelezi a közkatonák előtti eskütételt, de csak akkor, ha Zaffiri György is megengedi.⁹⁵

Ezen kívül sok nemes nem tett eleget kötelességüknek és nem jelent meg a hadgyakorlaton. A lovasság közül: nemes Horthi László, Magyar Gábor, Szabó Antal, Buttykai Mihály, Tóth József, Tóth András, Varga József. A gyalogságból: Apáczai Sámuel, Dózsa János, Szentmiklósi Ferenc, Koncz János, Polyánszki Mihály, Válenzski András, Ujhelyi László, Vajnagyi Sándor, Pák Ferenc.⁹⁶

Akik engedélyt kaptak a gyakorlaton való távolmaradásra: Körmöczy Antal, akit a fősztrázsa személyesen engedett el, Ujhelyi Ágoston. Felmentették még idős korukra tekintettel: Nagy

⁹² Az utolsó nemesi felkelés. 2012. https://mult-kor.hu/20120308_az_utoolso_nemesi_felkeles (Letöltés: 2025. április 12.)

⁹³ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 321. 1

⁹⁴ Uo. 1-2

⁹⁵ Uo. 2

⁹⁶ Uo. 3-4

László és Nagy Mihályt, akik már betöltötték az 50. életévüket. Pogány Boldizsárnak pedig igazolnia kellett a távollétének okát annak ellenére, hogy ő is betöltötte az 50. esztendő.⁹⁷ Nemes Horthi Lászlót és Buttykai Mihályt arra kötelezték, hogy a szóban elmondott indokaikat bizonyítsák be, de a többieknek július 20-án az Ugocsa vármegyei törvényszék előtt kell elszámolnia mulasztásáért. Felmentették azokat, akik csak az első nap végén jelentek meg, vagy a második napon. Ők arra hivatkoztak, hogy úgy gondolták elég délután, estefelé vagy másnap reggel megjelenni.⁹⁸

Szirmai Kalos Bertalan szerint a lázadásnak nem volt komoly szándéka. Nyomozásaszerint a lázadás mögött a Zafiri György hadnagy iránti bosszúvágy állt. A tiszti főügyésznek azt a javaslatot tette, hogy az ellenszegülést az 1808. évi törvény 11. cikkelye szerint járjon el. A sztrázsa ezenkívül még kihallgatni szándékozta Bánki Mihályt, Vajnagi Pált, Pák Jánost, Pák Lászlót, Szabó Józsefet, Ujvárosi Mihályt, Kovács Antalt, Kovács Zsigmondot, Kovács Józsefet és fiát Miklóst, ifjabb Kádár Józsefet, Szathmáry Andrást és Fogarasi Lászlót és ha szükségesnek látja átadja őket a törvényszéknek.⁹⁹

A négy felbújtó Papp Sándor, Polyák István, Komáromi András és Szabó Mihály számára a Balogh Zsigmond jogász által kiállított perbe idéző levelet 1809. július 14-én kézbesítették.¹⁰⁰

A per 1809. július 20-án vette kezdetét Nagyszőlősen. Az ügyet alaposan kivizsgálták és november 27-én meghozták az ítéletet. Komáromi Lászlót felmentették a büntetés alól, a felbújtókat azonban bűnösnek találták az 1808-as katonai törvények több pontjának megsértésében. A jövőbeli hasonló események elkerülése érdekében úgy határoztak, hogy a vétkeket két hónapos börtönbüntetésre ítélték, amelyet pénzbírsággal (20 forint havonta) válthattak ki. Ezen felül 32 forint perköltség megtérítésére is kötelezték őket.¹⁰¹

A per egy nagyon fontos adalék az 1809- es nemesi felkelés Ugocsa vármegyei vonatkozásainak történetéhez, amely bemutatja, hogy a nemesek mennyire ragaszkodtak a kiváltságaikhoz. A nemesek megtagadták a hadnagy parancsát, mivel sérelmezték az eskü letételét a közkatonák előtt. A nemesek ezt a parancsot megalázásnak és felháborítónak tartották. Úgy érezték, hogy ezzel őket is ugyanabba a kategóriába sorolják, mint az egyszerű katonákat. A zendülés során a nemesek nagy hangzavarral és lármával berontottak Szentpáli Gábor kapitány házába és nem voltak hajlandók az eskü letételére. A zendülés követően megindult a

⁹⁷ Uo. 5

⁹⁸ Uo. 6-7

⁹⁹ Uo. 7

¹⁰⁰ Uo. 8

¹⁰¹ Uo. 9-11

nyomozás. Nemsokára megtalálták a főbb felbújtókat és Papp Sándort, Polyák Istvánt, Komáromi Andrást és Szabó Mihályt beidézték a törvényszék elé. A bíróság bűnösnek találta a vádlottakat és a súlyos vád ellenére két hónapos börtönbüntetésre ítélte őket, amelyet 40 forinttal ki lehetett váltani. A vádhoz képest enyhébb ítélet oka minden bizonnyal az, hogy a nemesek nem a felkelés ellen lázadtak fel, és nem is a Habsburg házzal szemben, hanem a hadnagy parancsát tagadták meg.

2.2. Egy ökör, két gazda: Egy nemesi per a 19. századi Kovászázón (1813-1820)

A magánvagyon miatt elindított perekkel számtalan esetben találkozhatunk. Ennek oka, hogy a törvényszegőknek a vagyon a természetes célpontja. Az egyszerű lopásnak (furtum simplex) számtalan fajtája közül az állatlopás volt a korban a leggyakoribb.¹⁰² A nemesek között szintén ez volt a leggyakrabban elkövetett bűncselekmény.¹⁰³ Az állatlopásos eseteknek egyik példája Bölcssey Buday Franciska kovászázi nemesasszony ökrének az esete. A nemesasszony ökrei 1812. november 16-án a Benei hegyen lévő Darvai nevű szőlőbe beszabadultak. Kis Kovács András csikós ebéd táján meglátta a szőlőben lévő ökröket és elhajtotta azokat a falu bírójához. A falu bíróját ezeket a szarvasmarhákat nem akarta beengedni az udvarára és utasította a csikóst, hogy hajtsa el azokat Gálfi György erdőbíró udvarára, aki teljesítette a kapott utasítást.¹⁰⁴ Ezt az eseményt kicsivel megelőzően Gálfi György lova beszabadult Kovászázba (Lásd 5. melléklet) Bölcssey Buday Franciska földjére, aki ezt a lovat egyszerűen lefoglalta.¹⁰⁵

A kovászázi szarvasmarhák beszabadulása a benei szőlőkbe, mint ahogy az a forrásokból kiderült, nem volt ritka eset. Majos Péter szőlőjéből is hajtottak már el egy kovászázi ökröt Szöllősvégárdóba, majd 1812 tavaszán pedig szintén elhajtottak egyet, Doboczi István szőlőjéből, amiért egy kovászázi lakos (akinek a nevét az iratok nem említik) fizetett is 60 forintot. Ezek a szarvasmarhák a beszabadulás után sok kárt okoztak a benei szőlőkben, amiket a kovászáziak meg is térítettek. A benei lakosok ennek ellenére továbbra is nehezteltek a kovászáziakra.¹⁰⁶

Az ökrök ezek után Gálfi Györgyhöz és feleségéhez, Rátonyi Máriához kerültek. Bölcssey Buday Franciska elment értük Benébe, hogy onnan elhajtsa őket. A legfoglalók pénzt kértek az ökrök elengedéséért, de pénzt a nemesasszony elfelejtett magával vinni, pénz nélkül pedig Gálfi György nem akarta az ökröket elengedni. Végül megszületett a két fél között az egyezség és Gálfi György visszaadta Bölcssey Buday Franciskának az ökreit, kivéve egyet, amelyet megtarthatott, az okozott kár fejében. Bölcssey Buday Franciska idővel meggondolta magát és vissza szeretne volna szerezni az ökrét. Ennek érdekében felbérelt két kovászázi lakost, Hapák

¹⁰² Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 295

¹⁰³ Magyar néprajz 8. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/viii-tarsadalom-CA13/> (Letöltés: 2025. április 17.)

¹⁰⁴ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár: A Magyar Királyság Bereg vármegyéjének főispáni iratai. Fond 10., opisz 2., odinicja zberihanja 589. 13.

¹⁰⁵ Uo. 16.

¹⁰⁶ Uo. 36.

Ferencet és Mester Jánost, hogy kérjék meg Kis Pataki Andrást az ökör ellopására Gálfi György óljából. A nemesasszony ezért 30 forintot adott volna cserébe, de Kis Pataki András visszautasította az ajánlatot. Kis Siket András vallomásában azt állította, hogy az egyik este sokáig beszélgetett Gálfi Györggyel, amikor Rátonyi László meglátott két kovászói lakost, akik az istállónál álltak. Az egyik Bölcssey Buday Franciska Ferenc nevű molnára, a másik személy nevét azonban nem említette. Rátonyi László megfenyegette őket, hogy amennyiben nem mennek el onnan, lelövi őket. Ők erre azt válaszolták, hogy csak pipára jöttek rágyújtani és semmi rossz szándékuk nem volt és bekísérték a két kovászói lakost a házba. Rátonyi Mária nemesasszony tudatta Gálfi Györggyel, hogy a két férfi az ökröt jött ellopni, majd elengedték őket. Nemsokkal ezután az ökörnek nyoma veszett.¹⁰⁷

Gálfi György Bölcssey Buday Franciska molnárjára gyanakodott, ami a molnárnak is feltűnt. Az egyik nap a már említett Ferenc nevű molnár bement az egyik benei ismerőséhez Nagy Máriához (File Andrásnéhoz) és elmondta, hogy szerinte Gálfi György haragszik rá, mert eddig, ha bement hozzá, mindig megkínálta őt pálinkával. Haragtartásának pedig véleménye szerint az lehet az oka, hogy az ökör ellopása előtt egyszer már ólalkodott Gálfi György ólja körül.¹⁰⁸

Bölcssey Buday Franciska nemesasszony még az ökör visszalopása előtt felkereste Bereg vármegye alispánját, báró Perényi Zsigmondot és elpanaszolta neki, hogy Gálfi György és felesége többszöri kérése ellenére sem voltak hajlandók visszaadni az – elmondása szerint – jogtalanul lefoglalt ökrét, majd kérte őt az igazságszolgáltatásra. Perényi Zsigmond alispán ezt követően felszólította Gálfi Györgyöt és feleségét az ökör visszaadására és figyelmeztette őket, hogy amennyiben mégsem adnák vissza az ökröt a jogos tulajdonosának, úgy az ítélet az 1608. évi 4., az 1613. évi 23. és az 1729. évi 42. törvénycikkelyek, ezeken kívül egy sor más magyarországi törvény utasításai szerint lesz végrehajtva, amelyek az erőszakkal lefoglalókat pénzbeli bírsággal sújtotta.¹⁰⁹ 1613. évi 23. törvénycikkely például megtiltotta, hogy más tulajdonát erőszakkal, adósság miatt zálogként lefoglalják.¹¹⁰

Az ítélet meghozatala szempontjából az alispán 1729. évi törvény 35. cikkelyére hivatkozott, amely értelmében a törvény a vármegyei alispánokat, valamint egyes esetekben a szolgabírókat felhatalmazza az igazságszolgáltatásra.

¹⁰⁷ Uo. 34-35.

¹⁰⁸ Uo. 35.

¹⁰⁹ Uo. 1.

¹¹⁰ Ezer év törvényei: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=61300023.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D17>

Az megintő levelet Váry László Beregvármegye esküdtje kézbesítette Benébe Gálfi Györgynek és feleségének 1813. január 15-én.¹¹¹

A levélben felszólították a házaspárt, hogy három napon belül adják vissza Bölcsey Buday Franciska nemesasszony ökrét, különben elkerülhetetlen a violentiát (erőszakoskodást, hatalmaskodást) kivizsgáló peres eljárás. Büntetésképpen pedig az ökör visszaszolgáltatása mellett 200 forint kártérítést kellene fizetni, illetve a per költségeit is Gálfi Györgyre és feleségére hárítanák.¹¹²

Gálfi György felesége, Rátonyi Mária az admonitoriát (figyelmeztető, intő) és a repositiót (helyreállítást) kérő levelekre válaszul azt írta, hogy csakis akkor adják vissza Bölcsey Buday Franciska nemesasszony ökrét és téríti meg a kért költségeket, ha a nemesasszony visszaadja a lefoglalt lovát és megtéríti az ökrei által a Darvai szőlőben okozott kárt.¹¹³

A per 1813. február 9-én vette kezdetét Beregszászban Bereg vármegye alispánja, báró Perényi Zsigmond, illetve a vele együtt jelenlévő szolgabírák és esküdtek előtt.¹¹⁴

A felperes, Bölcsey Buday Franciska kovászói nemesasszony, procatora (ügyvéde) Szigethi Vass György volt. Az alperesek Gálfi György és felesége, Rátonyi Mária benei nemesasszony, procatoruk (ügyvédjük) Bölsei Budai Károly.

A perhez csatolt dokumentumok:

- A – a perbe idéző levél,
- B – az igazságszolgáltatást kérő levél,
- C – az intő levél (lásd: 5. melléklet),
- D és E – bizonyáglevelék,
- F – a felperes bizonyítéka az alperesek zaklatására,
- G – a szőlőben történt vizsgálat irata,
- H – a költségek megtérítését kérő levél,
- I – Pataki András vallomása.¹¹⁵

Szigethi Vass György ügyvéd ismertette a vádat, vagyis, hogy Gálfi György és felesége jogtalanul lefoglalta Bölcsey Buday Franciska nemesasszony ökrét és azt nem adták vissza többszöri felszólításra sem. Mindezt az alperesek letagadták és azt állították, hogy semmi

¹¹¹ KTÁL. F. 10., op.2., od. zb. 589. 5-6.

¹¹² Uo. 1-2.

¹¹³ Uo. 4.

¹¹⁴ Uo. 12.

¹¹⁵ Uo. 12-28.

közük sincs az ökröknek sem az elhajtásához, sem a lefoglalásához. Az ökröket Kis Kovács András hajtotta el és először nem is Gálfi Györgyhöz, hanem a falubíróhoz, aki ezután utasította a csikóst, hogy hajtsa az ökröket Gálfi György udvarára. Gálfi György elmondása szerint ő tiltakozott, hogy az ökröket az udvarára hajtsák be. Az alperes a falubeliek kérésének engedve fogadta be az ökröket, akik tartottak a felperesasszony esetleges haragjától és erőszakoskodásától. Az alperesek ügyvédje, Bölsei Budai Károly külön kihangsúlyozta, hogy nem csak azt az egy ökröt hajtották Gálfi Györgyhöz, hanem többet (pontosan huszonegyet). Hangsúlyozta, hogy az egy ökör csak zálogba maradt Gálfi Györgynél, aki miután a felperes megtérítette a szőlőben az ökrei álltal okozott kárt, visszaadták volna neki. Ezen kívül tagadták, hogy a szőlőben az ökrök nem okoztak volna kárt. Az eljárás ezen pontján felhozták régi sérelmüket és kérték a bíróságot, hogy az ökör visszaszolgáltatása mellett kerüljön sor a felperesasszony által szerintük jogtalanul és bosszúból lefoglalt lovuk visszaadására is.¹¹⁶

Bölcsy Buday Franciska nemesasszony hivatkozva az intő levélre, amelyben az alpereseket az ökör visszaadására kötelezték felhívta a bíróság figyelmét, hogy az alperesek már fel voltak szólítva az ökör visszaszolgáltatására, de azt ők továbbra is maguknál tartották. Ezért az alperesek a nemesasszony állítása szerint violentiás detentorok vagyis erőszakoskodók, önbíráskodók és fogvatartók, akiket a bíróságnak haladéktalanul meg kell büntetni.¹¹⁷

A szőlő megrongálásának kérdésében a bíróság a végére akart járni, ezért 1813. március 22-én Darvay Gedeon Máramaros és más vármegyék assessora (adófelügyelő, kárbecslő, ellenőr) Farkasfalvi Dózsa Jánossal, Ugocsa vármegye táblabírájával (a vármegyei törvényszék bírāja) felkeresték Balla Istvánt és a benei szőlő állapota felől érdeklődtek. Balla István biztosította őket, hogy a szőlőt semmiféle kár nem érte sem akkor, sem azelőtt, illetve ezt Nagy Zsigmond vincellér és felesége is meg tudja erősíteni, akik e vizsgálat, előtt voltak a szőlőt megtekinteni.¹¹⁸

A vizsgálat után 1813. május 10-én tovább folytatódott a per. Az alperesek cáfolták a felperesasszony azon állítását, hogy ők erőszakot cselekedtek volna. Állításuk szerint éppen az ellenkezője történt. ökaz ügy békés megoldására törekedtek, amitől a nemesasszony elzárkózott. A felperesasszonyt hiába keresték fel Kovászóban az ügy békés rendezése miatt ő ezt elutasította. Ezenkívül az alperesek kérték Bölcsy Buday Franciska nemesasszonyt, hogy amennyiben tudja, bizonyítsa erőszakoskodásukat, amit a felperesasszony rövidesen meg is

¹¹⁶ Uo. 13.

¹¹⁷ Uo. 14-15.

¹¹⁸ Uo. 7.

tett. Az alperesek tovább védekeztek és felhívták a bíróság figyelmét arra, hogy ha ők erőszakot követtek el azzal, hogy lefoglalták az ökröt, akkor a felperesasszony is, aki visszalopta az ökröt az alperesek óljából és udvaráról. Az alperesek ezek után azzal védekeztek, hogy ők vissza szeretnék volna adni a felperesasszonynak az ökrök elhajtása előtt már lefoglalt lovukért cserébe. Bölcsey Buday Franciska nemesasszony a kijelentésre reagálva azzal érvelt, hogy mivel az alperesek csakis a lefoglalt lóért cserébe adták volna vissza az ökröt, ezért cselekedetük nem bírói, hanem önkényes. Nem azért cselekedtek mert érdekelte őket a szőlő állapota, hanem hogy visszakapják a lefoglalt lovat. Bölcsey Buday Franciska nemesasszony mindesek után kérte az ítélet meghozatalát és megvádolta az alpereseket, hogy ők bérelték fel Kis Kovács András csikóst ökreinek elhajtására. Tették ezt azért, hogy azokat csak a lefoglalt lóért cserébe adják majd vissza.¹¹⁹

A per során a bíróság nagy hangsúlyt fektetett a védelem gerincét adó Rátonyi László levelére. A felperesasszony ennek a levélnek a felülvizsgálatát kérte. Állítása szerint Rátonyi László neheztel rá és a levelet bosszúból írta. A nemesasszony ezután megkérte Rátonyi Lászlót, hogy a per idejére tegye félre az iránta érzett haragját és cselekedjen helyesen.¹²⁰

Az alperesek továbbra is ragaszkodtak ahhoz, hogy a felperes fizesse meg a szőlőben keletkezett kárt. Bölcsey Buday Franciska az 1813. március 22-én végzett vizsgálat eredményére hivatkozva megtagadta az alperesek jogtalan kérését. A nyomozás során ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy az ökrök nem okoztak kárt a szőlőben.¹²¹

A felperesasszony ezek után kérte az általa csatolt dokumentumban szereplő kártérítés kifizetését¹²², amelynek a pontos összege 308 forint volt. Ebbe a kártérítésbe beletartozott: a procator (ügyvéd) kifizetése (30 forint), a két levél átadása (3-3 forint), a processualis taxa (az eljárás költsége, 42 forint), a lefoglalás miatti büntetés (200 forint) és a felperesasszony fáradozásainak a megtérítése (30 forint).¹²³

Az alperesek kérték tanúik mihamarabbi autentizálását (hitelesítését) és egy kis időt a bizonyíték benyújtására arra a kijelentésükre, hogy a felperesasszony egyik éjjel visszalopta az ökröt.¹²⁴

¹¹⁹ Uo. 15-16.

¹²⁰ Uo. 16.

¹²¹ Uo. 17.

¹²² Uo. 17.

¹²³ Uo. 8.

¹²⁴ Uo. 19.

1813. május 21-én Benében a nyomozás részeként Morvay Pál consiliarius és alispán vizsgálatot tartott Bölcsey Buday Franciska kovászói nemesasszony elhajtott ökreinek ügyéről. A vizsgálaton összesen nyolc tanú vett részt.¹²⁵

Az első tanú Kis Kovács András 15 éves benei lakos volt, aki elmondta hogy amint meglátta az ökröket a szőlőben ebéd tájában, azonnal elhajtotta azokat a falu bírójának házához.¹²⁶

A következő három tanú: Barna György 26 éves, Orbán József 25 éves és Petruska György 24 éves benei lakosok elmondása szerint 1812. novemberének második felében éppen a benei bírónál tanácskoztak, amikor Kis Kovács András 21 darab kovászói szarvasmarhát hajtott a benei bíróhoz, aki azokat nem akarta beengedni az udvarára és megparancsolta a három tanúnak, hogy hajtsák az ökröket az erdőbíró, Gálfi György udvarára.¹²⁷

Az utolsó négy tanú: Kis Pataki András 17 éves, Kis Siket András 53 éves, Tóth Ferenc 18 éves és Nagy Mária (File Andrásné) 25 éves benei lakosok.¹²⁸

Kis Pataki András elmondta, hogy ő volt az a személy, akit megpróbáltak lefizetni 30 forinttal azért, hogy lopja el az ökröt Gálfi György óljából.¹²⁹

Kis Siket András elmondása szerint az egyik este sokáig beszélgetett Gálfi Györggyel, amikor is Rátonyi László kimenve a házból meglátott két kovászói embert, akik az istállónál álltak, akiket Rátonyi László összeszidott, majd megfenyegette őket, akik a fenyegetésre azt felelték, hogy csak pipára jöttek rágyújtani. Ezt követően bementek a házba, Rátonyi Mária pedig közölte Gálfi Györggyel, hogy a két illető az ökröt jöttek ellopni, ezután pedig elengedték őket. Nem sokkal ezután el is tűnt az ökör.¹³⁰

Nagy Mária (File Andrásné) a vizsgálat során elmondta a Bölcsey Buday Franciska nemesasszony Ferenc nevű molnárjával folytatott beszélgetését. A beszélgetés során a molnár elmondta, hogy úgy gondolja Gálfi György őt gyanúsította meg az ökör ellopásával..¹³¹

1813. szeptember 21-én folytatódott a per, amely során az alperes azt bizonygatta, hogy Rátonyi Lászlónak semmi oka nem volt haragudni a felperesasszonyra, így a felperes állítása csupán egyszerű rágalom.¹³²

¹²⁵ Uo. 34.

¹²⁶ Uo. 34.

¹²⁷ Uo. 36-37.

¹²⁸ Uo. 34-35.

¹²⁹ Uo. 35.

¹³⁰ Uo. 35-36.

¹³¹ Uo. 36.

¹³² Uo. 20.

1813. december 6-án Bölcsey Buday Franciska nemesasszony kérte az alperesek ítélet alá bocsátását és Kis Pataki András azon sértő szavainak felülvizsgálatát, miszerint ő visszalopta az ökröt. Ezzel egyidőben megjelent az alperesek védőügyvédje, aki kérte a bíróságot, hogy hitelesítse a benyújtott leveleket és a megjelent tanúkat.¹³³

1814. február 7-én az alperesek továbbra is kérték leveleiknek a hitelesítését, a felperes pedig ismét a végső ítéletet kérte, mivel véleménye szerint az alperesek, ha tényleg hitelesíteni szeretnék volna a leveleiket és a tanúikat, már rég megtették volna, és csak az időt szeretnék húzni.¹³⁴

1814. május 2-án a felperes ismét a végső ítéletet kérte, az alperesek pedig ígéretet tettek tanúik hitelesítésére a törvényfolyamat következő harmadik napjára. Ám ennek elmúlásával sem történt meg a tanúk hitelesítése. A felperes türelmetlenül kérte a költségek megtérítését, a végső ítélet kihirdetését és az elhúzódó per mihamarabbi befejezését. Végül a tanúkkal az alperesek a törvényfolyamat negyedik napján állított be, de akkor más fontosabb intézkedések miatt a hitelesítésekre nem került sor. Rátonyi László levelére megállapították, hogy mivel azt a falu pecsétjével látták el, ezért nem szükséges hitelesíteni.¹³⁵ A felperes a végső ítéletet vagy a tanúk hitelesítésének határidejét kérte, amit a bíróság 1815. február 24-én ki is jelölt, aminek értelmében a tanúk hitelesítésére az év április 18-ig meg kellett megtörténnie.¹³⁶

1815. április 17-én az alperesek a bíró távollétére hivatkozva megkérték a bíróságot a határidő meghosszabbítására. A felperes szerint ez ismét csak egy trükk a per folyamatának elhúzására és továbbra is a végső ítéletet és költségei megtérítését kérte.¹³⁷

1815. december 15-én az alpereseket figyelmeztetésben részesítették és kötelezték őket a következő tanúk: Tóth Ferenc, Nagy Mária (File András felesége), Kis Kovács András, Pataki András volt főbíró és Nagy Zsigmond hitelesítésére, amelynek a következő per folyamán kellett megtörténnie.¹³⁸

1816. március 4-én végre sor került a tanúk hitelesítésére, amely során Pataki András, volt főbíró tagadta, hogy Rátonyi László levelét hitelesítette volna. Mint kiderült Rátonyi László egy lánytól megtudta, hogy hol van a falu ládája, amelyben a falu pecsétjét őrizték és azt elvette, majd ő maga hitelesítette a levelét.¹³⁹ Ezen súlyos tettéért Rátonyi László az 1723. évi

¹³³ Uo. 22.

¹³⁴ Uo. 22-23.

¹³⁵ Uo. 23.

¹³⁶ Uo. 23-24.

¹³⁷ Uo.: 24.

¹³⁸ Uo. 26-27.

¹³⁹ Uo. 27-28.

12 törvénycikkely alapján büntették meg, amely értelmében pénzbeli bírságra ítélték. Azt, hogy pontosan mennyi pénzt tartalmazott a büntetés, nem derült ki az iratokból.¹⁴⁰

A bíróság ezután elismerte Bölcsey Buday Franciska nemesasszony keresetének jogosságát és kötelezte az alpereseket a költségek megtérítésére.¹⁴¹

1816. május 6-án az alperesek (Gálfi György és felesége, Rátonyi Mária) nem jelentek meg, ami a felperesasszony véleménye szerint szintén az ő igazát bizonyítja, majd kérte a bíróságot a költségek megtérítésére és a végső ítélet kihirdetésére.¹⁴²

1816. május 18-án meghozták a végső ítéletet. Mivel az alpereseknek nem sikerült a maguk igazát bebizonyítani a per során, sőt a bíróság úgy állapította meg, hogy a felperesasszony keresete jogos ezért az alpereseket az ökör árának megfizetésére ítélték, amit a felperesasszony 55 forintban határozott meg és ami mellett az alpereseknek még 30 forintot is kellett volna fizetniük az ökör használásáért. Az alperesek alázatosan elfogadták az ítéletet, a felperesasszony pedig megköszönte a számára kedvező ítéletet és két dolgot kért a bíróságtól: először is, hogy az ökör árának megtérítésére szabjanak ki egy határidőt, ezen kívül azt kérte, hogy az alperesek által kért fellebezés az 1729. évi 25. törvénycikkelye alapján menjen végbe.¹⁴³ Ennek értelmében a perrel kapcsolatos iratoknak csak a másolatát kaphatják meg a peres felek és a per után minden náluk maradt iratokat kötelesek visszaadni, az iratok eredeti változatát pedig a bíróság köteles a vármegye levéltárának átadni.¹⁴⁴

A bíróság 1816. szeptember 6-án elfogadta Gálfi György és felesége, Rátonyi Mária fellebezési kérelmét.¹⁴⁵

A per során a pervesztes személy fellebezéssel (apellatio) élhetett. A fellebezés volt a leggyakoribb perorvoslat, ami a 18. században vált általánossá. Fellebezési jogosultsággal a nemesek rendelkeztek, a nem nemesek csak a háromévi tömlöcbüntetésnél súlyosabb ítélet esetén kérhettek fellebezést. Halálos ítéletnél viszont a vádlottnak kötelessége volt fellebezést kérnie.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Ezer év törvényei: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D24> (Letöltés 2025. április 12.)

¹⁴¹ KTÁL. F. 10., op.2., od. zb. 589. 28.

¹⁴² Uo. 28.

¹⁴³ Uo. 29.

¹⁴⁴ Ezer év törvényei: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72900025.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D24> (Letöltés 2025. április 12.)

¹⁴⁵ KTÁL. F. 10., op.2., od. zb. 589. 29-30.

¹⁴⁶ Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 432.

1820. június 5-én a per ismét bírói vizsgálat alá került, amin megállapították, hogy az alpereseknek semmilyen zaklatás vagy zsarolás nem állt érdekükben és az ökröt a felperes amúgyis önkényesen visszalopta. Az alperesek ezért mentesültek az ítélet alól, így az ökörnek és használatának megtérítésére (85 forint¹⁴⁷) nem került sor.¹⁴⁸

A peres eljárás 1813. február 9-én vette kezdetét Beregszászban. Az ügy hét és fél évi bíraskodás után zárult le. A per tárgya látszólagosan egy, az alperes, Gálfi György által a felperesnek, Bölcsey Buday Franciskának vissza nem adott ökör. Az eljárás hosszú elhúzódásában egy régebbi sérelem is szerepet játszott. Bölcsey Buday Franciska még az ökrének visszatartása előtt lefoglalta Gálfi György lovát, a ló lefoglalásának részleteiről az iratok nem számolnak be. A felperes ökrei késő ősszel beszábadultak a szőlőbe. Ezek az állatok nem okoztak kárt a szőlőben, ennek ellenére Gálfi György és felesége mégis megtartotta az egyik ökröt. Gálfi György és felesége a maguk igazának bizonyítása érdekében még a dokumentum-hamisítástól sem riadtak vissza. Az okirathamisítás azonban kiderült és a büntetésre az 1723. évi 12 törvénycikkely alapján került sor, amely értelmében az elkövetőket pénzbeli bírságra ítélték. Ez a törvénytelen tett végleg Bölcsey Buday Franciska javára döntötte el a per kimenetelét. A felperes egy hibát mégis elkövetett, mégpedig, hogy önkényesen visszalopta az ökröt. Ezért a bíróság nem büntette meg az alpereseket teljes szigorral és a felperes követeléseit is csak részben teljesítette.

¹⁴⁷ KTÁL. F. 10., op.2., od. zb. 589. 8.

¹⁴⁸ Uo. 31-32.

2.3. A becsület védelmében. Nagy György és Pap Ágnes pereskedése (1822-1825)

A köznemesi réteg mentalitása kifejeződött a munkában, az idővel való gazdálkodásban, a presztízsjavakhoz való ragaszkodásban, továbbá az erkölchöz szorosan kapcsolódó viselkedésmódokban, magatartásformákban. Még a városlakó nemesek magatartásában is mindenhol jelen volt a tiszteletet, megkülönböztetést váró rátartiság. A nemesi gőg, a kevélység megnyilvánulása igen változatos és a nemesi társadalom minden rétegében megfigyelhető.¹⁴⁹

A nemesi becsülethez való ragaszkodást jól szemlélteti Fodor Pap Ágnes esete, akit Nagy György tiszapéterfalvi (Lásd: 5. melléklet) nemes azzal vádolt meg, hogy férjét Komáromi Györgyöt többször is megcsalta. Az ügyben 1822. április 28-án Péterfalván vizsgálatot tartottak Pap István Ugocsa vármegye szolgabírájának vezetésével. A nyomozásnak az volt a célja, hogy kiderítse mi volt az oka az 1822. március 25-én történtbecsületsértésnek¹⁵⁰ (dehonestatio)¹⁵¹. Gyarmati György felesége, nemes Nagy Terézia (30 éves) a házában tartózkodott, amikor azt hallotta, hogy az utcán éktelenül kiabálnak. Ezután kinyitotta az ablakot és hallotta amint Nagy György azzal vádolta Pap Ágnest, hogy megcsalja a férjét Dávid Antallal. Gyarmati Ráhel, Lator András 18 éves felesége az édesanyja házában beszélgettek, amikor ők is meghallották Nagy György rágalmozó szavait, amelyet kétszer is elismételt.¹⁵²

Újhelyi Károly Ugocsa vármegye főszolgabírája november 5-én levélben felszólította Nagy Györgyöt, hogy november 21-én jelenjen meg Nagyszőlősön. A perbe idéző levelet Bzajanovics Horváth Antal kézbesítette november 7-én.¹⁵³

Pap Ágnes az ugocsai bírósághoz fordult igazságszolgáltatásért. Levelében elpanaszolta a törvényszéknek, hogy mennyire megsértette őt Nagy György a rágalmaival. Ezért az 1723. évi törvény 57. cikkelyére hivatkozva fordult a szolgabírákhoz 100 forint kártérítést és a per költségeinek megtérítését.¹⁵⁴

A peres eljárás 1822. november 21-én kezdődött Nagyszőlősön. Újhelyi Károly főszolgabíró és Szabó András esküdttársa vezette. A felperes nemes Fodor Pap Ágnes, az alperes nemes Nagy György. A felperes ügyésze Hetei Pap Károly, aki bemutatta a törvényszéknek a bizonyítékokat:

¹⁴⁹ Magyar néprajz 8. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/viii-tarsadalom-CA13/> (Letöltés: 2025. április 17.)

¹⁵⁰ KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1611. 1

¹⁵¹ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 220

¹⁵² KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1611. 1

¹⁵³ Uo. 2

¹⁵⁴ Uo. 2

A- Perbe idéző levél

B- Kereső levél

C- Az 1822. április 28-án Péterfalván tartott vizsgálat jegyzőkönyvei.¹⁵⁵

Az alperes ügyvédje Balogh Imre, aki törvényesen és előszóval is eleget tett kötelezettségeinek. Az ügyvéd hazugságnak nevezte a tanúk vallomását.¹⁵⁶

1823. január 20-án folytatódott a per. Balogh Imre továbbra is ügyfele ártatlanságát bizonyította és követelte a felperes tanúinak hitelesítését. Valamint kérte, hogy mutassa be a perbe idéző levélhez csatolt kereső levelet, a másolatát pedig adja át az alperesnek.¹⁵⁷

Április 14-én a felperes kérte az alperes ítélet alá bocsátását és azt bizonygatta, hogy mind a perbe idéző levél, mind a kereső levél megfelel a formai követelményeknek és szabályoknak. Balogh Imre azonban a perbe idéző levélről hiányolta a kézbesítő nevét.¹⁵⁸

1823. augusztus 25-én a felperes bemutatta a bíróságnak a perbehívó levelet, amelyen már szerepelt a kézbesítő és a levelet kiállító neve. Ezt követően az ügyész kérte az ítélet meghozatalát a vádlottra. Az alperes azt a vádat is sérelmezte, hogy a hajadon lányát Nagy Évát úgy állította be a felperes, mint a feleségét. Ennek a kijavítását, valamint a perbe idéző levélen nem szereplő többi adat (mint például a törvényszék előtt való megjelenés dátuma) feltüntetését és a javított levél tisztességes átadását Nagy Györgynek.¹⁵⁹

November 17-én az alperes az 1802. évi törvény 8. cikkelyére hivatkozva ismét követelte a levelek megvizsgálását és a hibák kijavítását. Nemzetes és vitézlő Ujhelyi Sándor főszolgabíró és esküdttársa nemzetes Szabó András megvizsgálta a perbe idéző levelet és a kereseti levelet, amit a bíró saját kezével javított át. A levelet pedig ezúttal a vádlott lányával Nagy Évával adták át az alperesnek.¹⁶⁰

A felperes mindezt nagy örömmel fogadta és kérte a törvényszéket, hogy foglalkozzanak magával a váddal és a per lezárásával. Balogh Imre azonban nem törődött bele és követelte, hogy vizsgálják át újra a kereseti és a perbe hívó levelet. Az ügyvéd továbbra is azt sérelmezte, hogy a vádlott lányát a felperes és az ügyész Nagy Évát a vádlott feleségének állították be. Érvelése szerint ezt azért fontos kihangsúlyozni, mert más a feleség szerepe és más egy hajadon lány szerepe egy családban.¹⁶¹

¹⁵⁵ Uo. 3

¹⁵⁶ Uo. 3-4

¹⁵⁷ Uo. 4

¹⁵⁸ Uo. 5

¹⁵⁹ Uo. 6

¹⁶⁰ Uo. 6

¹⁶¹ Uo. 7

1824. május 10-én az ügyész hitelesítette a vizsgálat során kihallgatott tanúkat. Gyarmati Ráhel a bíróságnak elmondta azokat a szavakat, amelyekkel megvádolta Pap Ágneszt Nagy György. Balogh Imre a vádakat nem próbálta meg sem megcáfolni sem meginogtatni. Biztos volt abban, hogy a törvényszék előtt nem tudja bebizonyítani a védelmébe helyezett Nagy György ártatlanságát, ehelyett a védelmét arra építette fel, hogy a vitát nem Nagy György kezdte, hanem maga a vádló, Pap Ágnes. Az ügyvéd azzal érvelt, hogy az alperes csak azért rágalmazta meg a felperest, mert ő is hasonlóan becsmérő szavakkal illette.¹⁶²

Május 21-én a bíróság meghozta az ítéletet. A becsületsértés a bíróság számára is nyilvánvaló volt. Az alperes bár azt állította, hogy Pap Ágnes provokálta ki a becsmérő szavakat, de erre bizonyítékot nem tudott bemutatni. A védőügyvéd a törvényszék megítélése szerint is a per elhúzására törekedett. A meghozott ítéletben jóváhagyták a felperes minden követelését.¹⁶³

Az alperes fellebbezési kérelmet nyújtott be. A kérelmét jóváhagyták és a per szeptember 6-án folytatódott. Az ügyész kérte az alperest, hogy bizonyítsa az állításait. Az ügyvéd továbbra is azt állította, hogy Nagy György csak azért sértette meg Pap Ágneszt mert ő tolvajnak, gyilkosnak és zsványnak nevezte. Ezt a tanúk azért hallgatták el a törvényszék előtt, mert a tanúk az alperessel ellenséges viszonyt ápoltak. Végül Balogh Imre időt kért a bizonyítékok bemutatására.¹⁶⁴

November 24-én az ügyvéd bemutatta a bizonyítékait. Az ügyvéd tanúi: Kormos János, Nagy Mária és Lukács Mária megerősítette, hogy Tiszapéterfalván lakó nemes Komáromi Györgyné Pap Ágnes, nemes Nagy Györgyöt a falu füle hallatára emberi méltóságában megbecstelenítette és azzal vádolta, hogy egy tolvaj, gyilkos és zsvány. Ezt Nagy György sem hagyta szó nélkül és azzal vádolta meg Pap Ágneszt, hogy ha mindez igaz rá, akkor a trágár szavakat használó nemesasszony pedig egy örömlány.¹⁶⁵

1825. február 23-án az ügyész olyan bizonyítékokkal állt elő, amely nehéz helyzetbe hozta az alperest. Hetei Pap Károly tanúk vallomásait mutatta be a törvényszéknek arra vonatkozóan, hogy Nagy György megvásárolta a tanúi vallomását. Szajnik László és felesége Lengyel Mária azt állították, hogy Kormos János az egyik alkalommal meglátogatta őket és elmondta, hogy Nagy György 10 forintot kínált fel, ha mellette tanúskodik a bíróságon.¹⁶⁶ Szajnik László

¹⁶² Uo. 8

¹⁶³ Uo. 8

¹⁶⁴ Uo. 9

¹⁶⁵ Uo. 9

¹⁶⁶ Uo. 10

figyelmeztette, hogy a hamis tanúskodást a vármegye törvényszéke szigorúan bünteti. Ő pedig azt felelte, hogy nem vette el a pénzt, de ha el is vette volna és nem tanúskodott volna Nagy György nem vitte volna őt a bíróságra azért a 10 forintért.¹⁶⁷

A felesége pedig Nagy Györgynével beszélt miután a házaspár összeveszett egymással. A zaklatott feleség elmondta Lengyel Máriának, hogy a férje Kormos János tanúzását 10 forintért vásárolta meg, Nagy Máriát helyadásért, Lukács Máriát pedig azzal, hogy az egyik éjszakán vele hált.¹⁶⁸

Balogh Imre tagadta ezeket a súlyos vádakokat és kérte a tanúi hitelesítését. A tanúk azonban még május 31-én sem járultak a bíróság elé. Az alperes számára nyilvánvaló volt, hogy amennyiben bizonyosságot nyer a hamis tanúzás is, akkor a büntetése súlyosbodhat, ezért el kellett fogadnia a kártérítést.¹⁶⁹

Pap Ágnes és Nagy György pereskedéséből kiderült, hogy mennyire is fontos volt a nemesek számára a becsület. A felek minden eszközt megragadtak, hogy bebizonyítsák a maguk igazát. Az alperes, hogy becsületét megtartsa nem tántorodott meg a tanúk lefizetésétől sem, amely a becsületsértés mellett súlyosbította volna a kiszabott ítéletét. Az ilyen becsületsértési perekben a törvényszék bírságot szabott ki az elkövetőre, de valószínűleg az ilyen becsületsértés a rágalmazó fél számára az is büntetésnek számíthatott, hogy elveszíti hitelességét. Ezt az állást bizonyítja az is, hogy Nagy György pénzzel próbálta tanúit lefizetni, ezzel is hatalmas kockázatot vállalva. A per ugyanakkor arra is rávilágított mennyire fontos az idézés során a formai követelményeknek megfelelni. A per elhúzódásához nagyban hozzájárult, hogy a felperes nem figyelt oda az idézőlevél kiállításakor. A felperes és ügyvédje vagy nem pontos információt tüntetett fel a levélen vagy nem szerepeltek azok az adatok, amelyeknek kötelezően szerepelni kellett volna. Ezzel azonban nem sikerült a per Nagy György javára fordítania Balogh Imrének. A törvényszék Pap Ágnesnek adott igazat a perben és kötelezte az alperest a károk megtérítésére. Nagy György bár megpróbálta elkerülni az ítélet elfogadását, de a per végére olyan helyzetbe hozta magát, ami arra kényszerítette, hogy elfogadja a bíróság határozatát.

¹⁶⁷ Uo. 10-11

¹⁶⁸ Uo. 11

¹⁶⁹ Uo. 11

III. Nem nemesi perek

3.1. Velétei kiscgazdák birtokpere a 19. században (1809–1811)

A hatalmaskodás a magánbűncselekmények közé tartozik és ennek lényege, hogy az erőhatalom (potentia) jogellenesen nyilvánul meg. A hatalmaskodásnak két típusát különböztették meg a 19. század első felében: az egyik ilyen a nagyobb hatalmaskodás (actus majoris potentiae), amelyet általában a nemesek ellen irányultak (birtokaikat megrongálták, életüket kioltották stb.). A másik fajtája a kisebb hatalmaskodás. Ide tartoztak a nem nemesek sérelmei, amelyet szintén nem nemesek követtek el. Ennek egyik példája a jobbágyok által más jobbágyok földjeinek erőszakos lefoglalása.¹⁷⁰ Ugocsa vármegyében egy ilyen bűncselekményre került sor, Velétén (Lásd: 5. melléklet) amikor Klepács Sándor és Rőt János velétei telkeit erőszakkal lefoglalta Lomé László és Cifra Lukács. Klepács Sándor és Rőt János hiába kérte a telkek békés úton történő átadását, erre a telkek lefoglalói nem voltak hajlandók. Ezután a két kiscgazda az földesurukhoz, Nagy János esküdthöz fordultak, ő pedig az alispáni székhez (sedes vicecomiti), vagyis az alispánhoz, Magosligeti Hagara Pálhoz.¹⁷¹ Az alispáni szék feladata volt az ilyen magánügyekben való bíraskodás. Az eljárás során az alispán egy szolgabíró és egy esküdt segítségével hozta meg az ítéletet. Az alispáni szék 12 000 forint perértékig bíraskodhatott.¹⁷² Az alispán 1809. április 22-én Czáró Fogarasi Miklós szolgabírót bízta meg azzal, hogy visszaadja az elrabolt telkeket a jogos tulajdonosainak.¹⁷³ Az eset így a szolgabírói székhez került, amely 3 000 forintig bíraskodhatott és egy esküdttel, vagy jogásszal hozta meg az ítéletet.¹⁷⁴ A megbízott szolgabíró csak azzal a feltétellel vállalta el a feladat teljesítését, amennyiben a kiscgazdáknak vitája lenne egymással akkor az ügyet visszaadja az alispánnak. A szolgabíró első teendője az volt, hogy megvizsgálta Klepács Sándor földjeit, majd a Rőt János földjeit is.¹⁷⁵

Klepács Sándor földjei több részben, különböző helyeken terültek el. Felső Kozminec nevű helyen 3 napi szántóföld, amit Cifra Lukács lefoglalt, valamint Felsőmezőn (Verbőcön) a patak mellett egy napi szántás. Cifra András (Cifra Lukács édesapja) azt a területet egy néma lány temetéséért átadta a szertartást levezető papnak zálogba, a pap pedig 10 forintért átengedte Csértépéni Jurának, aki a vizsgálat idején birtokolta. Kozma közepén egy darab föld, amelyet

¹⁷⁰ Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000. 217-218

¹⁷¹ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 510. 5

¹⁷² Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 167

¹⁷³ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 510. 5

¹⁷⁴ Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 167

¹⁷⁵ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 510. 6

a vizsgálat idejében egy huszti lakos, Lemkó Mihály használt kaszálóként. A Paul rekettyésbe egy szántóföld és Boglya Kovács mellett egy kaszáló.¹⁷⁶

Rőt János telkei több részben helyezkedtek el. Nagypólyán egy föld, amelyet Rőt János adott zálogba Cifra Gergelynek. Ugyanott a gázló mellett egy darabot Rőt Demeter használt, ezt a telket még Rőt János adta bérbe két forintért Klepács Lászlónak. Kispólyán egy darabot Rőt Demeter adta zálogba Tudósi Demeternek 7 forintért. Verbőc végén az országút mellett két földet a telken lakó Rőt János adta zálogba Puha Ferencnek 10 forintért. A telkek lábánál boglyára való kaszálót Rőt Demeter adta bérbe Sánta Jánosnak 20 forintért. A meleg patak mellett a gázlónál egy darab föld melynek fele szántó, fele kaszáló. Ezt a telket Rőt János adta bérbe 5 forintért Klaposár Miklósnak.¹⁷⁷ A Paul rekettyésében egy darab földet Rőt János adta bérbe Puha Jánosnak 7 forintért, szintén ezen a vidéken egy darab földet zsidónak adott bérbe 10 forintért. Verbőc mellett a felső mezőn egy darab telket 12 forintért Klepács Lászlónak adott zálogba, Mihajlo hegye alatt egy kaszálót.¹⁷⁸ Karácsony hegye alatt 7 boglyát termő kaszálót Rőt János adta bérbe Huszák Györgynek 40 forintért. Verbőcön két boglyát termő kaszálót Rőt Demeter adta bérbe Klapotár Miklósnak 15 forintért. Feir János, Gyivinec László, Szilmionka Mitro, Kiss János, Markos Mikita, Pliszka Mátyás, Madi Vaszily, Pliszka Mikita és Breny András biztosította az alispánt, hogy a szóban forgó telek Klepács Sándor tulajdona, így ő jogosan kérte az igazságszolgáltatást.¹⁷⁹ Ugocsa vármegye ezen a részén, ahogy az a nevek felsorolásából is látszik jelen voltak a ruszin kiscigányok. Az országban 440 000 ruszin élt, ami a lakosság 3,5%-át jelentette. Bereg, Ung, Máramaros mellett Ugocsa vármegyében is jelentős számban éltek.¹⁸⁰

Az eljárás során is érzékelhető, hogy a késő rendi időszakban a jobbágyság helyzete fokozatosan javult. A jobbágyság röghöz kötöttsége lazult, költözési joga szélesedett, földhasználati joga erősödött, szolgáltatásai mérséklődtek. Az úrbérrendezés korlátot szabott a földesúri terhek önkényes emelésének, s lehetetlenné tette, hogy a jobbágyságot „kibecsültesse” úrbéres földjeikből. II. József megszüntette az örökös jobbágyságot, minden jobbággy számára biztosította a szabad költözés jogát, lehetővé tette, hogy mesterséget tanuljanak, sőt magasabb iskolát is látogathattak. Ezeket az engedményeket az 1791. évi törvények ismételten megerősítették. 1836-ban törvény engedélyezte a jobbággy számára, hogy

¹⁷⁶ Uo. 7

¹⁷⁷ Uo. 7

¹⁷⁸ Uo. 8

¹⁷⁹ Uo. 8

¹⁸⁰ Kárpátalja története. Örökség és kihívások. Főszerk: Csáth György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021. 248

haszonvételeit, azaz telkét és a közösen használt legelőre és erdőre való jogát eladhassa.¹⁸¹ A telekkel a jobbágy szabadon rendelkezhetett, birtokából ok nélkül nem volt kimozdítható, gyermekei örökösdtek benne és akár az özvegye is megtartotta. A telken szerzett javaival a jobbágy szabadon rendelkezett és azok csak akkor szálltak a földesúrra, ha a jobbágy utód nélkül halt meg.¹⁸² A vitás telek így került Klepács Sándor tulajdonába, aki Vorobi Jánostól örökölte meg. Vorobi Jánosnak ugyanis csak egy bolondos lánya volt, és ő a lányával együtt a telkét és két napi szántóföldét Klepács Sándornak adta át. Ezenkívül egynapi szántóföldet egy másik velétei kispaszának, Tamásnak (Tómának) adott el 3 váltóforintért,¹⁸³ akitől 3 váltóforintért Klepács Sándor megvásárolta Vorobi János kérésére. A szántóföldjeit 23 éven át gond nélkül használta, amíg 1808 tavaszán Lómé László elküldött Veléte hadnagyával 3 váltóforintot és a földet erőszakkal elvette. A földterület felét azonban a bíró, Huszák Jura szántotta fel és használta, a másik része pedig Cifra Lukácshoz került, aki bérbe adta. Klepács Sándor hajlandó volt a szántó visszaszerzéséért 16 váltóforintot fizetni, amelyet Huszák Jura közvetítésével akarta eljuttatni Cifra Lukácshoz. A bíró azonban összebeszélt Cifra Lukáccsal, hogy a szántó másik részét is adja neki. Ezek után mivel az ő földesura a szolgabíró volt, senki sem tudta elvenni tőle, így a 2 napi szántóföld is az övé lett.¹⁸⁴

A telek alatt nem csupán a községbéli házas belső telket kell érteni, hanem vele együtt a község határában fekvő szántóföldet és kaszálókat, továbbá a közös legelőben és erdőben való részesedés jogát is. A föld ura az uralkodó, az egyház vagy a nemes volt, akinek a jobbágy a telek birtoklásáért különböző szolgáltatásokkal tartozott.¹⁸⁵ A jobbágy számára a föld volt a legnagyobb érték. A földre a jobbágy mindenekelőtt mint a család megélhetésének biztosítékaként tekintett. A kispaszánál éppen ezért másodlagos volt a profitszerzés, mert a leglényegesebb, hogy a gazdaság a családnak megélhetést biztosítson. A kispaszának tehát a földdel különleges volt a kapcsolata. Ennek alapja, hogy a jobbágyot és parasztot bensőséges és tiszteletteljes ragaszkodás fűzte a földhöz.¹⁸⁶ A földkérdés tehát nagyon fontos volt a jobbágyok számára. Az alispán úgy határozott, hogy a járásbéli szolgabíró esküdtjével, Nagy

¹⁸¹ A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711-1914. Katus László. Kronosz kiadó, Pécs, 2021. 200

¹⁸² Magyar néprajz 8. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/viii-tarsadalom-CA13/> (Letöltés: 2025. április 17.)

¹⁸³ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 510. 9

¹⁸⁴ Uo. 10

¹⁸⁵ Magyar néprajz 8. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/viii-tarsadalom-CA13/> (Letöltés: 2025. április 17.)

¹⁸⁶ Uo. 10

Jánossal 1809. május 15-én kiment a velétei határhoz, hogy a lefoglaló egy-egy forint letétele mellett törleszthesse az adósságát, amelyet nem fizetett ki Klepács Sándornak.¹⁸⁷

Az ítélet meghozatala ellenére a telkek visszaadása elhúzódott. Nagy János 1811-ben ismételten kérte Hagara Pál alispánt az igazságszolgáltatás végrehajtására. Nemsokkal később 1811. február 6-án Klepács Sándor is az alispánhoz fordult a szántóföldjeinek visszaszerzésének ügyében. Hagara Pál alispán és Szirmai Kalos Bertalan főjegyző felszólították a bírót a földek visszaadására és az okozott veszteségek megtérítésére. Figyelmeztették, hogy kötelességét ezúttal teljesítse és erről bizonyítékot is nyújtson be a számukra.¹⁸⁸

A peres eljárásra a jobbágyok törvénysértése miatt került sor. Lomé László és Cifra Lukács erőszakkal lefoglalta Klepács Sándor és Rőt János velétei jobbágyok telkeit. A telkeket azért bátorkodtak erőszakosan lefoglalni, mivel megegyeztek a bíróval, Huszák Jurával, és azt gondolták, cselekedetüknek nem lesz következménye. A sértettek a földesurukhoz, Nagy János esküdthöz fordultak, aki közvetítette panaszukat az alispánhoz, Magosligeti Hagara Pálhoz. Az alispán megbízta az ügygel Czáró Fogarasi Miklós szolgabíróval és az eset átkerült az alispáni székről a szolgabírói székhez. A nyomozás után az alispán kihirdette az ítéletet, amelyet Huszák Jura és tettestársai nem akartak elfogadni, de az alispán nyomására kénytelenek voltak a telkeket visszaadni a jogos tulajdonosainak. Az eset rávilágít arra, mennyire is fontos volt a föld a kisgazdák számára és arra is, hogy milyen lehetőségük volt a jobbágyoknak igazságszolgáltatást kérni abban az esetben, ha egymással vitájuk volt.

¹⁸⁷ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 510. 11

¹⁸⁸ Uo. 11

3.2. Pénz, faúsztatás, igazságszolgáltatás: Egy 1812-es hitelügylet

A 18. század végétől a zsidók helyzete érdemben változott meg. II. József lehetővé tette, hogy falusi birtokokat béreljenek, de csak abban az esetben ha azt „zsidó kéz” műveli meg. Engedélyezte számukra a fuvarozó kereskedést, feloldott néhány olyan intézkedést, amelyet addig zsidók nem végezhettek, mint a pecsétvésést vagy a puskaporkészítést.¹⁸⁹ A rendelkezéseiben a legfontosabb a jogi jelleg változása, privilégium helyett rendelet volt. Ez azért jelentős, mert a privilégium egy meghatározott személynek vagy csoportnak szól, a rendelet azonban mindenkinek.¹⁹⁰

II. József engedményei tették lehetővé, hogy Tivadarfalván (Lásd: 5. melléklet) lakó Bencze György hitelt vegyen fel egy zsidó árendástól (bérletől) és a szerződés megszegése esetén zálogba adhatta birtokait. Ezt az üzletet 1811. december 18-án kötötték meg. Bencze György kereskedelmi célból 600 forintot kért kölcsön Szirmában élő Herskó Maselovicstól.¹⁹¹ A szerződés feltételei közé tartozott, hogy amint megtörtént a haszon bezsebelése, a nemes visszafizeti a 600 forintot. Ettől függetlenül pedig legkésőbb 1812. júliusáig volt köteles visszafizetni. Amennyiben erre nem került sor, Bencze György felvállalta, hogy az ingóságai közül a szolgabírák bármelyiket választhattak zálogként az összeg visszafizetéséig.¹⁹² Ebből is látható, hogy birtokát inkább zálogba adta, viselve annak a következményét is, csak belefogjon a befektetésébe. Birtokába a hitelező betelepedett és a zálogösszeg visszafizetéséig haszonélvezőjévé vált, de nem adta el.¹⁹³

Bencze György 1812. május 3-án 200 forintot fizetett vissza Papp József előtt, nem sokkal később szintén 200 forintot fizetett vissza, majd egy kis haladékat kért a maradék 200 forint visszafizetésére. Elmondása szerint, amint a fáit leúszatták a Tiszán, az árából visszafizeti az összeget, ha ekkor sem, akkor az árendás szabadon lefoglalhatta földjeit a tölgyfákkal és a szántókkal együtt.¹⁹⁴

A fának ezt a féle elszállítását tutajozásnak nevezték és legfőbb funkciója a magashegyi erdőségek szálfáinak nagy távolságra való eljuttatása volt, melyhez időszakonként és helyenként fából készült áruk (deszka, zsindely, láda, fából készült edények, mezőgazdasági

¹⁸⁹ Zsidók a magyar társadalomban. I. kötet. Komoróczy Géza. Kalligram. 1992. 20

¹⁹⁰ Uo.

¹⁹¹ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 592. 1

¹⁹² Uo. 1

¹⁹³ Uo. 2

¹⁹⁴ Uo. 3

eszközök) vagy más termékek (a korai századokban só, újabban főként gyümölcs) szállítása is kapcsolódott.¹⁹⁵

A tutajozás virágkorát a 19. század közepén élte, amikor a nagyobb forgalmat lebonyolító folyók mentén tutajkötésre, vezetésre, kereskedelemre specializálódott egyének és csoportok vállalkoztak.¹⁹⁶

A tutajok összeállítása több egymástól is elkülönülő munkafázisból állt. Az előző év tavaszán favágók által a magasabb hegyekben kivágott és lehántolt szálfákat a tél folyamán fuvarosok többnyire szánokon szállították le a folyók kötőhelyeire. A tutajkötő helyeken a különböző hosszúságú szálfákat 6–12 öles, megközelítően egyenlő hosszúságú darabokra vágták és a vízparton egymáshoz kötözték oly módon, hogy a vékonyabb végük alkossa a tutaj elejét. Az így kialakított trapéz alakú tutajt az úsztatás során könnyebben lehetett kormányozni.¹⁹⁷

A tutajok rögzítése háromféle kötéssel történt: mozgó, félig feszes, egészen feszes. Az összeállított tutajok vízre költöztetését követően történt azok felszerelése. Mindkét végükre „jármot állítottak” az evezők, a kormányok számára. Ekkor kerültek a tutajra a fejszék, fűrők, gúzsok, szegek, kötelek, karók, tartalék evezők, illetve kormányok.¹⁹⁸ A tutajeresztés rudakkal, illetve a járomba fogott hosszú kormányevezőkkel, kormánylapáttal, úgynevezett lentákkal, illetve lintákkal történt. A célállomásokra érkezve, kikötéskor az egyik végén vasalt, hegyes rúddal – a hajósok által is használt és ismert – úgynevezett bickével, biszkével – fékeztek le és kötötték ki a tutajokat. A tutajkikötőkből a szálfákat többnyire lovakkal vagy ökrökkel vontatták a partra, majd tovább a fatelepre, a fűrészmalomhoz.¹⁹⁹

A hegyekből leúsztatott szálfatutajoknak azonban – különösen az Alföld területén – az építkezésben is fontos szerepe volt. A fában szegény vidéket a tutajozás látta el épületfával, tetőszerkezethez való gerendával, tetőfedéshez használt lécekkel. Bencze György ezért nagy reményeket táplált a befektetésébe.²⁰⁰

Ez a befektetés azonban a bíróságig fajult. Az árendás nem tudta kivárni a visszafizetést és a törvényszék elé kívánta vinni az ügyet. 1812. augusztus 21–én 28 db. tölgyfát adott el egy

¹⁹⁵ Magyar néprajz 2. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/ii-gazdalkodas-4/> (Letöltés: 2025. április 17.)

¹⁹⁶ Uo.

¹⁹⁷ Uo.

¹⁹⁸ Uo.

¹⁹⁹ Uo.

²⁰⁰ Uo.

tiszaölvi lakosnak, nemes Horváth Györgynek, ára páronként 12 forint volt, így összesen 128 forintot kapott.²⁰¹ A tutajozással lebonyolított kereskedelem igazi haszonélvezői az egyéni fakereskedők és a társulatokba szervezett vállalkozók voltak, de a tutajozás kapcsán jelentős munkaalkalmakhoz jutottak az erdőkitermelők és a tutajvezető úgynevezett béresei is²⁰², akik ebben az esetben Varga László és Lőrinc György voltak.²⁰³ A tutajoknak leűsztatása során sok természeti akadállyal néztek szembe (például sziklák, gátak, zuhatagok, áradások). Ez veszélyes foglalkozás volt, s a korabeli híradások szerint nem is jövedelmezett jól, ami az iratok alapján is megfigyelhető.²⁰⁴

A peres eljárást azonban nem sikerült megakadályoznia. A perbe idéző levelet Ujhelyi Norbert állította ki és Szabó András kézbesítette 1812. augusztus 3-án. Felszólították Bencze Györgyöt, hogy augusztus 14-én jelenjen meg a törvényszék előtt Nagyszőlősen.²⁰⁵

A per 1812. augusztus 12-én kezdődött. A felperes Herskó Mazelovics szirmai árendás volt. Az alperes Tivadarfalván lakó nemes Bencze György, akinek a törvényesen vallott ügyvédje Balogh Imre volt. A per elején a felperes bemutatta a bizonyítékokat:

- A– a perbe hívó levelet,
- B– a szerződést, amelyet a két fél kötött egymással,
- C– a felperes követeléseit.²⁰⁶

A bíróság átvizsgálta az esetet és szeptember 20-án meghozta az ítéletet. A törvényszék számára az ügy teljesen átlátható volt. A szerződés megkötése szabályosan történt, amelyet az alperes nem teljesített. Ezért arra kötelezték Bencze Györgyöt, hogy fizesse meg az adósságát, és a 160 forinton túl 54 forint kártérítést is fizessen ki a felperesnek.²⁰⁷

Balogh Imre ezután fellebbezési kérelmet nyújtott be az Ugocsa vármegyei polgári ügyek felülvizsgálatával foglalkozó hivatalhoz, amely november 23-án meghozta a döntését. Bencze Györgyöt továbbra is arra kötelezték, hogy a meghatározott 214 forint összeget fizesse ki az árendásnak és ezt követően az ítélet végrehajtásáról bizonyítékot kellett bemutatnia a

²⁰¹ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 592. 4

²⁰² Magyar néprajz 2. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/ii-gazdalkodas-4/> (Letöltés: 2025. április 17.)

²⁰³ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 592. 5-6

²⁰⁴ Magyar néprajz 2. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/ii-gazdalkodas-4/> (Letöltés: 2025. április 17.)

²⁰⁵ KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 592. 7

²⁰⁶ Uo. 8-9

²⁰⁷ Uo. 10

törvényszéknek.²⁰⁸ Fóris János levelében biztosította a bíróságot, hogy a kifizetés megtörtént. Azonban a kamatot, vagyis a 9 forint 36 krajcárt és a kártérítést nem tudta kifizetni, ezért Bencze György helyett ő fizette be, valamint a visszafizetés megtörténteig az árendás rendelkezésére bocsátotta a sásvári határon lévő három darab földjét.²⁰⁹

Az eset Bencze György hitelkérelmével kezdődött. A tivadarfalvi nemes úgy gondolta, sok haszna származik, ha befektet a Tiszán való faúsztatásba, és Herskó Maselovics zsidó árendástól 600 forintot kért kölcsön, abban a reményben, hogy amint megtörtént a fák leúsztatása az Alföldre, amelyre az építkezések miatt nagy szükség volt, a nemes majd hasznot húz az üzletből. Ez azonban nem így történt és az ígéretesnek látszó nyereségből nagy vesztesége származott Bencze Györgynek. A szerződésben vállaltaknak a nemes nem tudott eleget tenni, ezért a hitelező a törvényszékhez fordult. Így került sor egy olyan perre, amelyben a felperes nem nemes, volt ez esetben zsidó, az alperes pedig nemes volt. A szerződést minden szabálynak eleget téve kötötték meg, így az alperes nagyon rossz helyzetbe került és esélye sem volt védekezni. Végül a törvényszék arra kötelezte Bencze Györgyöt, hogy fizesse vissza a tartozását, a kamattal és a perköltséggel együtt. Bencze Györgyöt Fóris János segítette ki, aki kifizette a nemes helyett tartozása nagy részét. A megmaradt tartozásának megfizetéséig Fóris János Herskó Maselovicsnak bérbe adta a sásvári határban lévő földjeit. A per szemlélteti a kisnemeség és a zsidóság viszonyát. Elsősorban azt, hogy a tőke nem feltétlenül azoknál volt, akiknél a föld. A zsidóság nem birtokolhatott földet, így olyan szakmákhoz fordult, amelyből meg tudott élni, mint például a kereskedelem.

²⁰⁸ Uo. 11-12

²⁰⁹ Uo. 13-14

3.3. Aki két malmot forgatott. Steimberger Izráel József esete (1832-1845)

A magyar zsidóság létszáma a 19. század elejétől gyors gyarapodásnak indult: főleg az ország északkeleti részére megindult a galíciai zsidók bevándorlása, aminek következtében a zsidóság aránya száz év alatt 2,3%-ról 5% körülire emelkedett. A zsidó emancipáció témája már a reformkorban és 1848-ban is napirendre került, a teljes jogegyenlőség azonban csak 1894-ben született meg.²¹⁰ A térségünkben a zsidók nemcsak hiteleket adtak. Előfordult, hogy bizonyos épületeket, vállalkozásokat birtokolhattak. Ezt tette lehetővé, hogy a kisnemesek kisebb haszonvételeket biztosítottak a zsidók számára: kocsmá, malom, vám stb. bérlése.²¹¹ Egy benei zsidó Izráel József árendás (bérlő) például egy vízimalmot bérelt ki Vári mezővárosától, amelyet 3 évig használt.²¹²

A contractus (szerződés) Vári mezővárosi (Lásd: 5. melléklet) tanácsa és Izráel József benei lakos között 1833. szeptember 10-én kötötték meg. A szerződés következő pontokat tartalmazta:

1. A bérlés, árendálás kezdetének ideje 1833. szeptember 29. és az ezt követő harmadik évig tart;²¹³
2. A malom átadódik Izráel József benei lakos számára 2450 forint és 10 krajcárért három évre, úgy, hogy a hozzá tartozó adót is ő fizeti;²¹⁴
3. A contractus megkötésekor az árendás előre befizet 500 forintot, és az angáriaként (részletfizetés) meghatározott összeget az árendás minden évben befizetni köteles a város kasszájába;²¹⁵
4. A malom körüli reparációkat (helyreállítás) (kivéve a nagy hibákat), úgy, mint a gátat, a maga költségén kell helyrehozni és a három év letelte után a malmot jó állapotba kell a városnak visszaszolgáltatni;²¹⁶
5. Ha a malomban olyan javításra kerül sor, hogy a felső malmot is le kellene a forgástól állítani, úgy a molnár a malom megállítására köteles;²¹⁷
6. A szombati vám, ahogy eddig, is a tiszteletes urakat illeti meg;²¹⁸

²¹⁰ Gonda László. A zsidóság Magyarországon 1526-1945. Századvég, Budapest, 1992. 57-59

²¹¹ Zsidók a magyar társadalomban. I. kötet. Komoróczy Géza. Kalligram. 1992. 21-22

²¹² KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1529. 1

²¹³ Uo. 1

²¹⁴ Uo. 1

²¹⁵ Uo. 1

²¹⁶ Uo. 1

²¹⁷ Uo. 1

²¹⁸ Uo. 1

7. A szerződés arra kötelezte a bérlőt, hogy a malomból befolyó vámot csak a város polgárainak engedélyével, azok bizonyos feltételeivel használhatja fel;²¹⁹

8. Amennyiben a bérlő megsérti a szerződésben álló pontok valamelyikét a malom bérléséért fizetendő teljes összeget elveszíti, valamint a város lefoglalhatja minden ingó és ingatlan vagyonát.²²⁰

A szerződések során a paktum és a contractus szavakat használták. Jelen forrás a contractus szót használta.²²¹ A szerződés tárgya ebben az esetben a Vári mezővárosának tulajdonában álló vízimalom volt. A szerződés feltételeinek meghatározása után a felek aláírásukkal látták el, ezzel kötelezve magukat a megállapodás feltételeinek betartására. Erre azonban több lehetőség is kínálkozott volna:

1. Eskü (juramentum) – ezzel ígéretet tettek volna a szerződés betartására, ellenkező esetben a szerződést be nem tartó fél esküszegővé is vált.²²²

2. Tanú (testis) – a szerződést egy külső személy is aláírhatta, ezután már egyik fél sem tagadhatta a szerződés megkötését.²²³

3. Kezesség (fidejussio) – a kezes az a fél, aki abban az esetben, ha a szerződést aláíró fél nem teljesíti a tartozását, megfizeti helyette.²²⁴

A bérleti szerződés, amelyet Izráel József és Vári városa kötött meg bérleti díjat is meghatározott. Ezt az összeget 3 év alatt részletekben kellett kifizetnie. Bár a befizetett összeg általában fokozatosan emelkedni szokott, de ebben az esetben a szerződésben ez nem volt megszabva.²²⁵ A szerződés a szokásnak megfelelően felszólította Izráel Józsefet a malom jó állapotának megőrzésére, annak esetleges javítására, és a szerződés lejárta után a visszaadására, legalább olyan állapotban, mint a megállapodás előtt volt.²²⁶

A befizetés a következő napokon történt:

4. 1833. augusztus 15-én 500 forintot fizetett be;

5. 1834. július 4-én 816 forintot és 40 krajcárt;

6. 1834. október 10-én 200 forintot;

7. 1834. november 2-án szintén 200 forintot;

8. 1835. március 19-én 260 forintot.²²⁷

²¹⁹ Uo. 2

²²⁰ Uo. 2

²²¹ Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 83

²²² Béli Gábor Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000 93

²²³ Uo. 93

²²⁴ Uo. 93

²²⁵ Uo. 93

²²⁶ Uo. 93

²²⁷ KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1529. 3

A Királyi Biztosság elrendelte a Tiszánál lévő „ártalmas gátak” felszámolását. Minden olyan gátat eltüntettek, amely az főfolyamon volt felállítva, valamint minden fát, amely bele volt dőlve a folyóba. Ezt a rendeletet (2587 jegyzőszám alatt) az 1834. június 9-én tartott közgyűlésen hozták meg gróf Vajai Ábrahám elnökségével.²²⁸ Továbbá elrendelték a Borzsova vizén lévő vízimalmok gátjainak lerombolását egészen Váriig. A malom gátját, amelyet Izráel József bérelt 1835. szeptember 29-e (Szent Mihály napja) előtt egy héttel átvágták. Az átvágás azonban nem volt teljesen sikeres, a többi folyón lévő gátat sem sikerült átvágni, az időjárási viszonyok miatt. A gát átvágása után Mezővári előljárói nagy mennyiségű fát szállítottak a malomhoz a gát javítására. A váriak ezeket a fákat elhordták, arra hivatkozva, hogy a fa az ő erdőjükből lett kivágva, ezért az ő tulajdonuk.²²⁹

A vízimalom azért számított jó befektetésnek, mert a hagyományos malmok közül a vízimalom adta a legtöbb lóerőt. A gátasmalmokat, a 18– 19. század során a folyók alsó szakaszán elbontották, mivel áradásokat okoztak a mezőgazdasági területeken. Ezért következhetett be a szerződésben szereplő malom alsó gátjának a lebontása.²³⁰

Az események után József Izráel Bereg vármegye főszolgabírájához fordult panaszával, hogy az 1833-ban megkötött szerződés szerint ő három évig a malom haszonélvezője volt. Az átvágás után azonban már semmi haszon nem származott számára a malomból, de az előre befizetett 500 forintot Vári városa nem akarta visszafizetni.²³¹

Az ide tartozó törvények szerint Mátyás király 14. törvényének 17. cikkelye, Ulászló 1. törvényének 5. cikkelye, az 1647. évi törvény 31 cikkelye, 1723. évi törvény 32. cikkelye és más törvény cikkelyei szerint az adósságokat költség, járandóság és kamattal együtt meg kell téríteni.²³²

A nyomozás 1836. december 2-án Badalóban vette kezdetét. A vizsgálaton arra voltak kíváncsiak, hogy mikor vágták át a Borzsova folyón lévő gátakat, ki volt akkor a malom tulajdonosa és meddig használta a gát átvágása után is a malmot. A tanúk mindannyian azt mondták a vallomásaikban, hogy a Borzsa vizén lévő alsó malom gátját, több más gáttal együtt 1836 februárjában vágták át először a királyi biztosok.²³³ Ebben az időben Steimberger Izráel József bérelte a malmot, aki a gát átvágása után még használta azt a gát második átvágásáig.

²²⁸ Uo. 3

²²⁹ Uo. 4

²³⁰ Balázs György *Vízimalmok, szárazmalmok, szélmalomok a 18-19- században*. In Fehér György szerk. *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995-1997.*, Budapest, 1998. 84

²³¹ KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1529. 5

²³² Uo. 6

²³³ Uo. 7

Bíró Ferenc és Veres Simon azt vallották, hogy ők öröltek is a malomban 1836 nyarán. Veres András, Orosz András, Péter Sándor és Kálló András pedig azt állították, hogy ők is voltak az egyik alkalommal a malomban örölni, de mivel sokan voltak ezért elmentek más, tiszai malomba örölni.²³⁴ Ebben az időben volt a legalkalmasabb a folyók vize az őrlésre. 1836 nyarán ebbe a malomba jártak a legtöbben gabonát örölni, mivel a többi borzsovai malom kevésbé volt használható az őrlésre. A malom molnára Kísa Miklós volt, aki az első átvágás után három vagy négy deszkával és cölöppel befoltozta a gátat.²³⁵

A perbe idéző levelet 1841. november 13-án állította ki Tolvaj István Mezővári városi bírójának, Halász Jánosnak, aki képviselte a helységet.²³⁶

A peres eljárás 1841. december 1-én vette kezdetét. A felperes Steimberger Izráel József, az ügyvédje Sípos Ferenc volt. Az alperes, Vári városa képviselőjében Potry Gáspár. A felperes a következő dokumentumokat csatolta:

1. A perbe idéző levelet és az annak átadásáról szóló esküdti bizonyítékot;
1842. február 17-én a felperes további bizonyítékot csatolt;
2. Vári városi tanácsával kötött szerződés;
3. A nyugtákat, amely tartalmazta Izráel József befizetéseit.²³⁷

1843. december 1-én Borzsován Dancs Menyhért Bereg vármegye rendi esküdtje vizsgálatot tartott a Borzsova folyón lévő alsó malom gátjának átvágásáról. A fő kérdés az volt, hogy ki volt a malom haszonélvezője és meddig használta a malmot az átvágás után.²³⁸

Magos Antal, Horváth Gábor, Károlyi Zsigmond és Nagy Sándor 1836 nyarán még öröltek a malomban. A malom molnára pedig Kósa Miklós volt. A borzsovai lakosok miután megtudták, hogy a malom még mindig üzemel, sőt még jobban és többet öröl, mint az átvágásig, jelenteni akarták a vármegyének. A jelentésre azonban nem került sor, mivel a malom megrongálásával a borzsovai lakosoknak messzebbre kellett volna járniuk gabonát örölni.²³⁹

Váci Lajos 1836 nyarán találkozott Izráel Józseffel, aki azt mondta neki, hogy a malmok gátjának rongálásai miatt kevesebb haszna származik a malomból és ezért a vármegye vezetőihez fog fordulni kártérítésért. Másnap Dancs Menyhért Haláborban is vizsgálódott. A tanúk megerősítették, hogy a malom bérlője az átvágáskor Steimberger Izráel József benei

²³⁴ Uo. 8

²³⁵ Uo. 8

²³⁶ Uo. 9- 10

²³⁷ Uo 11-12

²³⁸ Uo 14

²³⁹ Uo. 15

zsidó volt, aki a vallomások szerint az átvágás után még egészen 1836. decemberéig használta.²⁴⁰

Az első átvágás a fagyok miatt nem volt lehetséges, a gátat pedig két fenyődeszkával helyrehozták. Kőszegi Sámuel az egyik alkalommal ott akart örölni a malomban, de Izráel József azt mondta a molnárnak, hogy senkit se hagyjon örölni, mert ő fogja hozni a gabonáját őrlésre. Azonban hiába várták Izráel Józsefet ő csak nem jött. Ezért a molnár leörölte Kőszegi Sámuel gabonáját, ezután érkeztek a haláboriak és lerombolták másodszor is a gátat.²⁴¹

Tót András és Kocsis János vallomása szerint a malmot a gát lerombolása után is használta Varga András és Salamon Ferenc.²⁴²

A peres eljárás során Mezővári tanácsa is ügyvédet fogadott Horváth István személyében. A per első szakasza a felperesnek kedvezett és a törvényszék rövidesen meghozta az ítéletet. 1843. februárjában a törvényszék Izráel Józsefnek adott igazat, miszerint ő befizette a malom bérletéért az 1976 forintot és 40 krajcárt, pedig csak 1616 forint 43 krajcárt kellett volna befizetnie a malom bérletéért.²⁴³ Ezért felszólította Vári városának képviselőjét, hogy fizesse vissza Izráel Józsefnek a 369 forintot és 56 krajcárt. Ezt az ítéletet 1843. február 29-én hirdették ki, mivel az alperes továbbra sem volt hajlandó a saját védelmében felszólalni. Az összeget azonban nem fizették vissza Izráel Józsefnek, hanem 1843. augusztus 28-án az alperes követelte a felperes bizonyítékainak hitelesítését.²⁴⁴

A nyomozás tovább zajlott. A vizsgálatokból kiderült, hogy bár az alsó malom gátját vármegyei rendeletre átvágták, Izráel József helyrehozta és a malmot a szerződésben szerepelt határidőig használta.²⁴⁵ 1845. május 28-án az alperes ügyvédje ezután felszólította az adósság törlesztésére a felperest, amely 473 forintot és 30 krajcárt tartalmazott. A peres eljárás ezután a felperes rovására fejeződött be. Az is kiderült a per során, hogy Izráel József saját malmot épített. Miután a Vári tulajdonában lévő malom gátja miatt a víz a saját malmának kerekeit nem forgatta eléggé, a bírósághoz fordult.²⁴⁶ Tisztában lehetett azzal, hogy a tanúk rá tudják bizonyítani azt, hogy a malmot a szerződésben szereplő ideig használta. A per valódi oka az lehetett, hogy Izráel József a Borzsován lévő malom gátját szerette volna lerombolni. Többet nyerhetett Izráel József a malom gátjának átvágásával, mint amennyi a per költsége volt. A gát

²⁴⁰ Uo. 16

²⁴¹ Uo. 17

²⁴² Uo. 18

²⁴³ Uo. 18

²⁴⁴ Uo. 19

²⁴⁵ Uo. 19

²⁴⁶ Uo. 20

lerombolása után pedig a víz gyorsabban forgatta Izráel József malmának kerekeit, ezzel nagyobb hasznot hozva neki.²⁴⁷

A zsidóság, ahogy az előző két peres eljárás is mutatja, jó üzleti érzékkel rendelkezett. A legnagyobb részben az ő kezükben összpontosult a tőke. A zsidóság helyzetének stabilitását, intézményesülését és mozgási szabadságának bővítését az árutermelésben érdekeltté vált nemesség egyre jobban támogatta.²⁴⁸ A városi lakosság azonban felismerte, hogy a kézműárakkal és iparcikkekkel való kereskedelem is átkerül a zsidók jól szervezett kereskedelmi hálózatába. A városok ezért megkezdték azoknak a zsidóknak a kiűzését, akik az uralkodó engedélyével telepedtek le. A nemességnek és az udvarnak is érdekében állt a zsidók helyzetének javítása. Az állam jól látta, hogyha bevonja a zsidók tőkéjét a gazdaságba, azzal ő is hasznot tud szerezni.²⁴⁹

A zsidók jártasságát a pénzügyek terén jól szemlélteti Izráel József benei zsidó egy korábbi esete is. A benei árendás egy lopási ügybe keveredett bele, amikor egy félbevágott bankjegyet váltott fel, amelyet Debrecenbe kívánt beváltani.²⁵⁰ Ez az eset 1832 júliusában történt. Egy Beregújfaluból származó lakos, Ács István elmondása szerint az egyik nap hazafelé tartott, amikor egy Csaholyból (ma: Cehăluț vagy Cehal, Románia) származó asszony, Toropcsák Julianna (a néhai Baczu János özvegye) elcsábította, majd elcsalta őt hálni. Az ezt követő reggelen viszont Ács István a 100 forintjából nem talált magánál csak 43 forintot és 43 krajcárt. Ezen kívül Toropcsák Juliannát megvádolták, hogy Beregszászban egy koldustól is ellopott egy ezüst húszast.²⁵¹

1832. július 23-án Macsolán Toropcsák Juliannát elfogták és átadták Uszkay György esküdtnak, a nála talált 31 forintot és 43 krajcárt pedig a járásbeli főszolgabírónak.²⁵²

Ebben az időben krajcárral, garassal, húszassal és forinttal történtek a pénzcseré folyamatok. Ezekből is kétféle volt: váltó (kongó) és pengő (ezüst). Az átváltásuk pedig a következőképpen történt:

- 3 krajcár volt 1 garas, 20 garas pedig 1 forint.
- 24 pengőkrajcár volt 1 váltóforint.
- 20 pengőkrajcár volt 1 húszas, 3 húszas volt 1 pengő forint.

²⁴⁷ Uo. 21-22

²⁴⁸ Uo. 23

²⁴⁹ Magyarország története 1790-1848 II. Mérei Gyula. Akadémiai kiadó, Budapest, 1983. 580-581

²⁵⁰ KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1448. 1-2

²⁵¹ Uo. 3-4

²⁵² Uo. 5

➤ 1 pengőkrajcár 2,5 váltógaras volt.²⁵³

A húszast nem lehetett garasra, a pengő garast nem lehetett váltókrajcárra, a váltógarast nem lehetett pengő krajcárra átváltani. Se a garasnak, se a krajcárnak nem volt fele, mert félkrajcárra már nem volt pénznem. Rézpénzből is sokféle volt: váltókrajcáros (ennek is volt három típusa: az egyikre 30, a másikra 6, a harmadikra 3 volt írva), pengő krajcáros, váltógarasos, de pengő garasos rézpénz már nem volt. Ugyanakkor 1 forintot nem 100 krajcárba váltottak, csak 60-ba.²⁵⁴

Toropcsák Julianna kihallgatására 1832. július 26-án került sor Beregszászban. Elthay György esküdt és Buday Károly főbíró előtt. Toropcsák Julianna állítása szerint, Ács István maga ajándékozta meg őt egy kis ruhadarabba csavart pénzüsszeggel.²⁵⁵

Toropcsák Julianna elmondását, miszerint egy 5 forintos bankjegyet Izráel József benei zsidó árendás váltott fel, két tanú is megerősítette a vizsgálat során. A két tanú Dabolci István 52 éves benei nemes és Fazekas Pál 59 éves benei lakos, akik a történés idején Izráel József munkásai voltak, azt vallották, hogy amikor Izráel Józsefnél tartózkodtak, egyszer csak belépett egy középkorú, jól öltözött nő, egy alacsony, kövér, rosszul öltözött férfival, akiről úgy vélték, hogy a férje.²⁵⁶ Ezt követően pedig a nő elpanaszolta Izráel Józsefnek, hogy a Tiszaújlaki sóháznál az 5 forintos bankjegyüket nem akarták elfogadni és megkérdezte, hogy mit tudna adni a bankjegyért cserébe. Izráel József közelebbről is megvizsgálta az 5 forintos bankjegyet és arra lett figyelmes, hogy a bankjegy jobb fele teljesen el volt égve. Ezután Izráel József a tanúknak is odaadta a bankjegyet és ők is megnézték közelebbről, majd pedig kikérte a véleményüket, hogy ők mennyit adnának azért a bankjegyért.²⁵⁷ A tanúk úgy nyilatkoztak, hogy semmit nem adnának érte, mivel a bankjegyet ilyen állapotban nem lehetne elkölteni. Ugyanakkor emlékeztek egy korábbi esetre, amikor Lózen zsidó lánya kettévágott bankjegyet váltott be Debrecenben. Izráel József pedig mivel szokott járni Debrecenbe, ezért arra gondoltak a tanúk, hogy ő talán beválthatná. Izráel József végül arra a döntésre jutott, hogy elveszi a bankjegyet és felajánlott 2 forintot cserébe.²⁵⁸ Továbbá felajánlotta azt is, hogyha talál olyat, aki többet adna érte, akkor a bankjegyet akár három hét múlva is visszaadja a 2 forintért cserébe. Toropcsák Julianna elfogadta a 2 forintot és a vele lévő férfival együtt távoztak.

²⁵³ Balatoni utazás. Eötvös Károly. Budapest, Neumann Kht., 2004.
<https://mek.oszk.hu/04900/04924/html/balaton0044.html> (Letöltés: 2025. április 4.)

²⁵⁴ Uo. 6

²⁵⁵ KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1448.7-8

²⁵⁶ Uo. 8

²⁵⁷ Uo. 9-10

²⁵⁸ Uo. 12

Számukra fontos lehetett a bankjegy beváltása, amit ráfizetéssel tudott csak megtenni Izráel Józsefnél. Igaz, számára a pénzváltás nem lehetett egyszerű feladat, ha – a kereskedő ajánlata szerint – más személynél egy jobb váltási összeg esetén visszakapta volna a bankjegyet.²⁵⁹

Másnap, 1832. augusztus 27-én pedig megtörtént Izráel József kihallgatása Beregszászban, aki megerősítette a tanúk vallomását. A nyomozás során kiderült, hogy Izráel József nem volt bűnrészes a lopásnak és nem tudta, hogy a bankjegy, amelyet ő elvett valójában lopott volt.²⁶⁰

Izráel József esetei szintén jól szemléltetik a zsidóság helyzetét. A pénzváltással, hitelezéssel és bérléssel foglalkozó zsidóknak jó érzéke volt az üzlethez. Izráel József mindkét esetben számára előnyös kötött. A pénzváltás során 3 forintot sikerült nyerni a cserén, bár akkor még nem tudta, hogy a bankjegy lopott volt és hogy mennyiért fogja beváltani a bankban. A malom bérlése, mint az látható, annyira jövedelmezőnek bizonyult számára, hogy ő maga is építtetett egy vízimalmot. A vármegyei rendelet után kiválasztotta a Borzsa folyónak azt a szakaszát, ahova lehet gátat építeni. A víz azonban nem úgy forgatta a malom kerekeit, ahogy azt Izráel József elvárta. Ennek az oka annak a malomnak a gátja volt, amelyet korábban ő bérelt, és melynek gátját a vármegyei rendelet értelmében le kellett volna rombolni. Ezért kihasználva, hogy ő maga nem fizette vissza a szerződésben szereplő teljes összeget az ügyet a bíróság elé vitte. Azzal vádolta meg Mezővári tanácsát, hogy a malmot nem a szerződésben szereplő ideig használta, ezért a tanács köteles neki fizetni. A nyomozások és a tárgyalás során kiderült, hogy a bérlő a megszabott ideig használta a malmot és hogy a gát a peres eljárás alatt is megrongálva ugyan, de fennállt. Végül Izráel Józsefnek sikerült elérni a célját és a malom gátját lerombolták.

²⁵⁹ Uo. 14

²⁶⁰ Uo. 16

ÖSSZEFOGLALÓ

A 19. századi magyar törvényszéki struktúra a Habsburg uralom alatt az 1722/23-as országgyűlési reformokkal modernizálódott, meghatározva a bíraskodást 1848-ig. A vármegyei törvényszékek első- és másodfokú bíróságként működtek, kezelve a polgári és büntető ügyeket, valamint az alacsonyabb szintű bíróságok (pl. alispáni, szolgabírói szék) fellebbezéseit.

Az 1809-es ugocsai nemesi felkelés során a nemesek hevesen ragaszkodtak kiváltságaikhoz, és megalázásnak találták, hogy a hadnagy parancsára a közkatonák előtt kellett volna esküt tenniük. A felkelés során zendülés tört ki, amelynek során a nemesek lármásan berontottak Szentpáli Gábor kapitány házába, megtagadva az eskü letételét. A zendülés után nyomozás indult, és a bíróság két hónapos börtönbüntetést szabott ki a felbújtók ellen, amelyet 40 forinttal ki lehetett váltani. A nemesek becsületükhöz való ragaszkodása egy másik esetben is előtérbe került Pap Ágnes és Nagy György perében. Nagy György tanúk megvesztegetésével próbálta igazolni igazát, ami súlyosbította helyzetét. A becsületsértési perben a bíróság Pap Ágnesnek adott igazat, és Nagy Györgyöt kártérítésre kötelezte. A per elhúzódását az idézőlevél formai hibái is okozták, de Nagy György végül kénytelen volt elfogadni a bíróság döntését.

Az időszakban gyakoriak voltak a magánvagyonnal kapcsolatos perek, különösen az állatlopás, amely a nemesek körében is elterjedt bűncselekmény volt. Bölcsey Buday Franciska kovászói nemesasszony ökrei 1812-ben beszabadult a Benei hegyi Darvai szőlőbe, amelyből eljárás lett. 1813-ban Beregszászban kezdődött per hét és fél évig tartott, mivel egy korábbi sérelem – a nemesasszony által lefoglalt ló – is bonyolította az ügyet. Gálfi György és felesége okirathamisítással próbált védekezni, de ez kiderült. Bölcsey Buday Franciska visszalopta ökrét, ami miatt a bíróság nem teljesítette minden követelését, de a per végül az ő javára zárult. Ezek az esetek jól mutatják a korabeli nemesi társadalom értékrendjét, a kiváltságok és a becsület fontosságát, valamint a vagyonnal kapcsolatos perek gyakoriságát.

A peres eljárások a jobbágyok és zsidók életében is fontos szerepet játszottak a vitás ügyek rendezésében. Lomé László és Cifra Lukács erőszakos telekfoglalásában azt láthatjuk, hogy a kisgazdáknak milyen lehetőségei voltak a jogérvényesítéshez. A törvényszegők bár Huszák Jura bíróval összejátszva próbálták megkaparintani Klepács Sándor és Rőt János jobbágyok telkeit, de a végén az alispánnak sikerült igazságot szolgáltatnia. A sértettek Nagy János esküdtön keresztül az alispánhoz, Magosligeti Hagara Pálhoz fordultak, aki Czáró Fogarasi Miklós szolgabíróat bízta meg az ügygel. A nyomozás után az alispán ítélete a telkek

visszaadására kötelezte a tetteseket. A peres eljárás kiemeli a föld fontosságát és a jobbágyok igazságszolgáltatáshoz való jogát.

Bencze György esete a kisnemesek gazdasági nehézségeit és a zsidóság szerepét illusztrálja. Bencze a faúsztatásból remélt haszon érdekében 600 forint kölcsönt vett fel Herskó Maselovics zsidó árendástól, de az üzlet kudarcot vallott. A hitelező a törvényszékhez fordult, és a szabályos szerződés miatt Bencze kénytelen volt kamattal és perköltséggel együtt visszafizetni a tartozást, amit Fóris János segítségével tett meg, aki földjeit bérbe adta a tartozás fedezésére. Izráel József esetei a zsidóság üzleti érzékét mutatják: pénzváltással és malombérléssel foglalkozott, majd saját vízimalmot építtetett. Amikor a malom működését egy másik gát akadályozta, bíróságra vitte az ügyet, és elérte a gát lebontását. Ezek az esetek a föld és tőke eloszlásának egyenlőtlenségeit, valamint a zsidóság gazdasági szerepét világítják meg.

A fentebb tárgyalt perek a társadalmi egyenlőtlenségeket, a jogrendszer szerepét mutatják be a viták rendezésében, eközben feltárják a kor társadalmi viszonyait és jogi helyzetét.

РЕЗЮМЕ

Судові процеси у 19 столітті в Угорщині під владою Габсбургів були модернізовані реформами сейму 1722/23 років, які визначали судочинство до 1848 року. Повітові суди функціонували як суди першої та другої інстанції, розглядаючи цивільні та кримінальні справи, а також апеляції з нижчих судів (наприклад, підсудківських чи судів старост).

Під час повстання угорської шляхти 1809 року дворяни запекло відстоювали свої привілеї, вважаючи принизливим складати присягу перед простолюдинами за наказом лейтенанта. Під час бунту вони галасливо увірвалися до будинку капітана Габора Сентпалі, відмовившись складати присягу. Після розслідування суд виніс вирок: два місяці ув'язнення для підбурювачів, яке можна було відкупити за 40 форинтів. Прихильність дворян до честі проявляється і в іншій справі – між Агнеш Пап та Дьйордем Надем. Надь спробував підкупити свідків, що погіршило його становище. У справі про образу честі суд визнав правоту Агнеш Пап, зобов'язавши Надя виплатити компенсацію. Затримка розгляду була викликана формальними помилками у повістці, але Надь зрештою змушений був прийняти рішення суду.

У той період поширені були судові справи, пов'язані з приватною власністю, зокрема крадіжки худоби, які були поширеним злочином навіть серед дворян. У 1812 році воли Франциски Бьолчеї Будай, дворянки з Ковачева, забрели у виноградник Дарваї на горі Бенеї, що призвело до судового розгляду. Справа, розпочата в 1813 році в Берегові, тривала сім з половиною років через попередню образу – коня, конфіскованого дворянкою. Дьйордж Гальфі та його дружина намагалися захиститися за допомогою підробки документів, але це було виявлено. Франциска повернула собі вола, що вплинуло на рішення суду не задовольнити всі її вимоги, але справа завершилася на її користь. Ці випадки ілюструють цінності дворянського суспільства, значення привілеїв, честі та частоту спорів щодо майна.

Судові процеси також відігравали важливу роль у житті селян і євреїв для вирішення спірних питань. У справі про насильницьке захоплення землі Ласло Ломе та Лукачем Цифрою видно, які можливості мали дрібні господарі для захисту своїх прав. Хоча правопорушники діяли у змові з суддею Юрою Гусаком, намагаючись захопити ділянки селян Сандора Клепча та Яноша Рета, підстароста Pál Хагара Магослігеті через присяжного Яноша Надя передав справу старості Миколі Фогараші Чаро. Після розслідування підстароста зобов'язав винних повернути землі законним власникам, підкреслюючи важливість землі та право селян на правосуддя.

Справа Дьйордя Бенце ілюструє економічні труднощі дрібних дворян і роль єврейського населення. Бенце взяв позику в 600 форинтів у єврейського орендаря Мацеловича Гершко для торгівлі лісом, але бізнес провалився. Кредитор звернувся до суду, і через законний контракт Бенце був змушений повернути борг із відсотками та судовими витратами. Йому допоміг Янош Форіш, який здав свої землі в оренду для покриття боргу. Випадки Йозефа Ізраеля демонструють ділову кмітливість єврейського населення: він займався обміном грошей і орендою млинів, а згодом побудував власний водяний млин. Коли роботу млина перешкоджала інша гребля, він звернувся до суду і домогся її знесення. Ці справи висвітлюють нерівність у розподілі землі та капіталу, а також економічну роль єврейського населення.

Зазначені судові процеси розкривають соціальну нерівність, роль судової системи у вирішенні спорів і відображають суспільні відносини та правову ситуацію того часу.

IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források:

1. Kárpátaljai Területi Állami Levéltár: A Magyar Királyság Bereg vármegyéjének főispáni iratai. Fond 10., opisz 2., odinicja zberihanja 589.
2. KTÁL. F. 10., op.2., od. zb. 921.
3. KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1448.
4. KTÁL. F. 10., op. 2., od. zb. 1529.
5. KTÁL. F. 10., op. 3., od. zb. 820.
6. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 272.
7. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 273.
8. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 275.
9. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 312.
10. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 321.
11. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 414.
12. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1611.
13. KTÁL. F. 674., op. 11., od. zb. 1703.
14. KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 385.
15. KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 659.
16. KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 510.
17. KTÁL. F. 674., op. 14., od. zb. 592.

Szaktmunkák, feldolgozások

1. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Főszerk.: Homoki-Nagy Mária.
2. Adalékok a büntetőbíráskodás 18. századi változásaihoz. Mezey Barna. 81. kötet, 2018.
3. A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711-1914. Katus László. Kronosz kiadó, Pécs, 2021.
4. A zsidóság Magyarországon 1526-1945. Gonda László. Századvég, Budapest, 1992.
5. Jog- és politikatudományi folyóirat Főszerk.: Paczolay Péter. Szeged, 2016. X. évfolyam 1. szám.
6. Kárpátalja története. Örökség és kihívások. Főszerk: Csatóry György. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász–Ungvár, 2021.

7. Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
8. Magyar alkotmánytörténet. Mezey Barna és Gosztönyi Gergely. Budapest, Osiris Kiadó, 2020.
9. Magyar jog. Főszerk.: Bodzási Balázs. A keresettől való elállás perjogi vonatkozásai. Dr. Lugosi József. 2008/12. szám.
10. Magyar jogtörténet. Mezey Barna. Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
11. Magyar jogtörténet. Tradicionális jog. Béli Gábor. Dialog Campus, Budapest-Pécs, 2000
12. Magyarország története 1790-1848 II. Mérei Gyula. Akadémiai kiadó, Budapest, 1983.
13. Vízimalmok, szárazmalmok, szélmalomok a 18-19- században. Balázs György. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995-1997. Szerk.: Fehér György. Budapest, 1998.
14. Zsidók a magyar társadalomban. I. kötet. Komoróczy Géza. Kalligram. 1992.

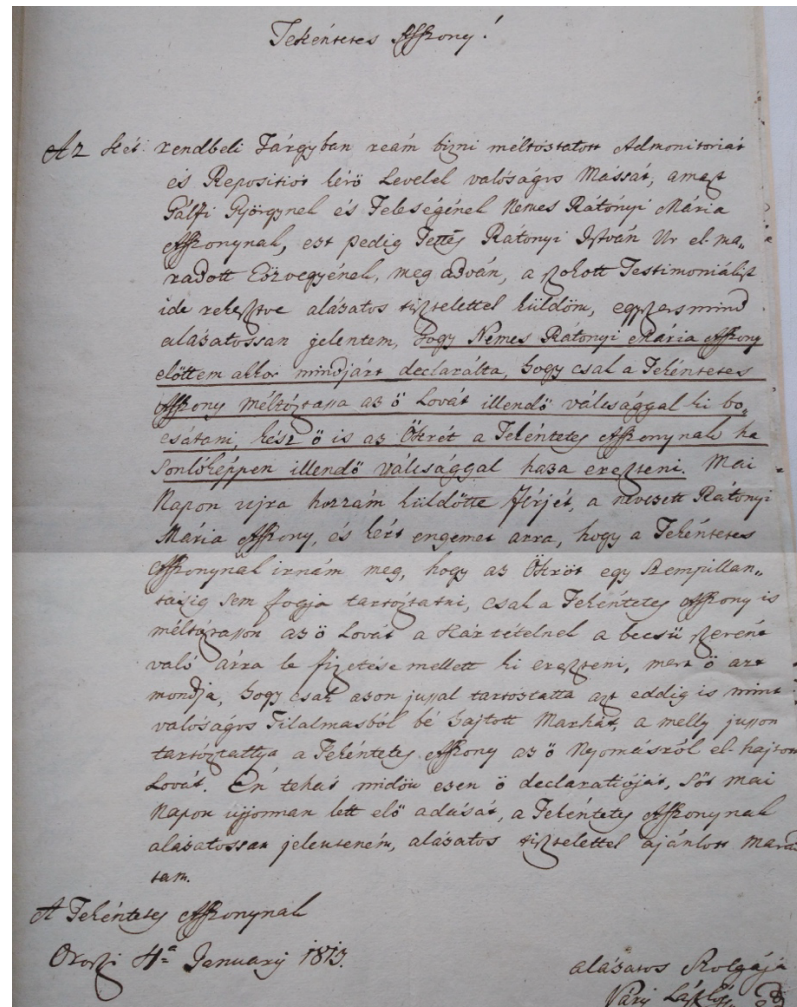
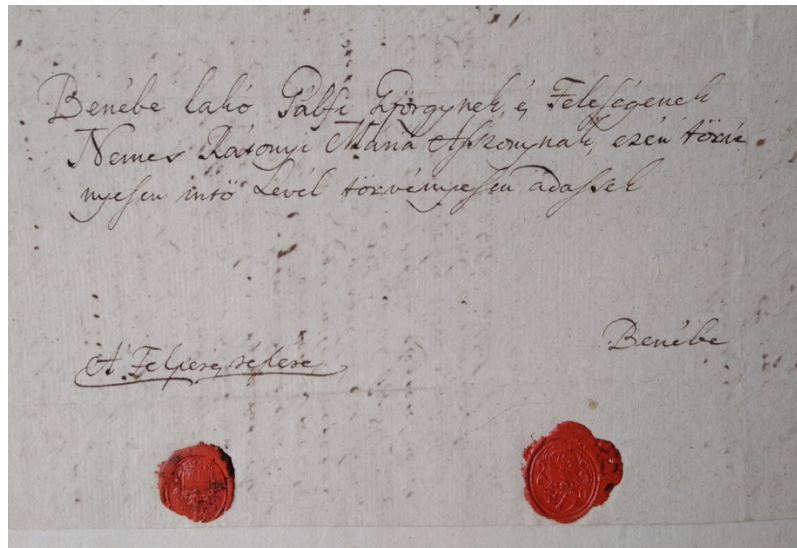
Digitális adatbázisokból szerzett források

1. A régi magyar bírósági rendszer - A kezdetektől 1848-ig. Liktör Zoltán Attila. <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/liktor-zoltan-attila-regi-magyar-birosagi-rendszer-kezdetektol-1848-ig> (Letöltés: 2025. április 12.)
2. Az Aranybulla. Harmat Árpád Péter. 2015. <http://tortenelemcikkek.hu/node/470> (Letöltés: 2025. április 12.)
3. Az Aranybulla és Hármaskönyv. Tringli István. <https://rubicon.hu/hu/cikkek/aranybulla-es-harmaskonyv> (Letöltés: 2025. április 12.)
4. Az utolsó nemesi felkelés. 2012. https://multkor.hu/20120308_az_utolso_nemesi_felkeles (Letöltés: 2025. április 12.)
5. Balatoni utazás. Eötvös Károly. Budapest, Neumann Kht., 2004. <https://mek.oszk.hu/04900/04924/html/balaton0044.html> (Letöltés: 2025. április 4.)
6. Ezer év törvényei: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei> (Letöltés: 2025. április 12.)
7. Magyar néprajz 2. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/ii-gazdalkodas-4/> (Letöltés: 2025. április 17.)

8. Magyar néprajz 8. kötet. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/viii-tarsadalom-CA13/> (Letöltés: 2025. április 17.)

MELLÉKLET

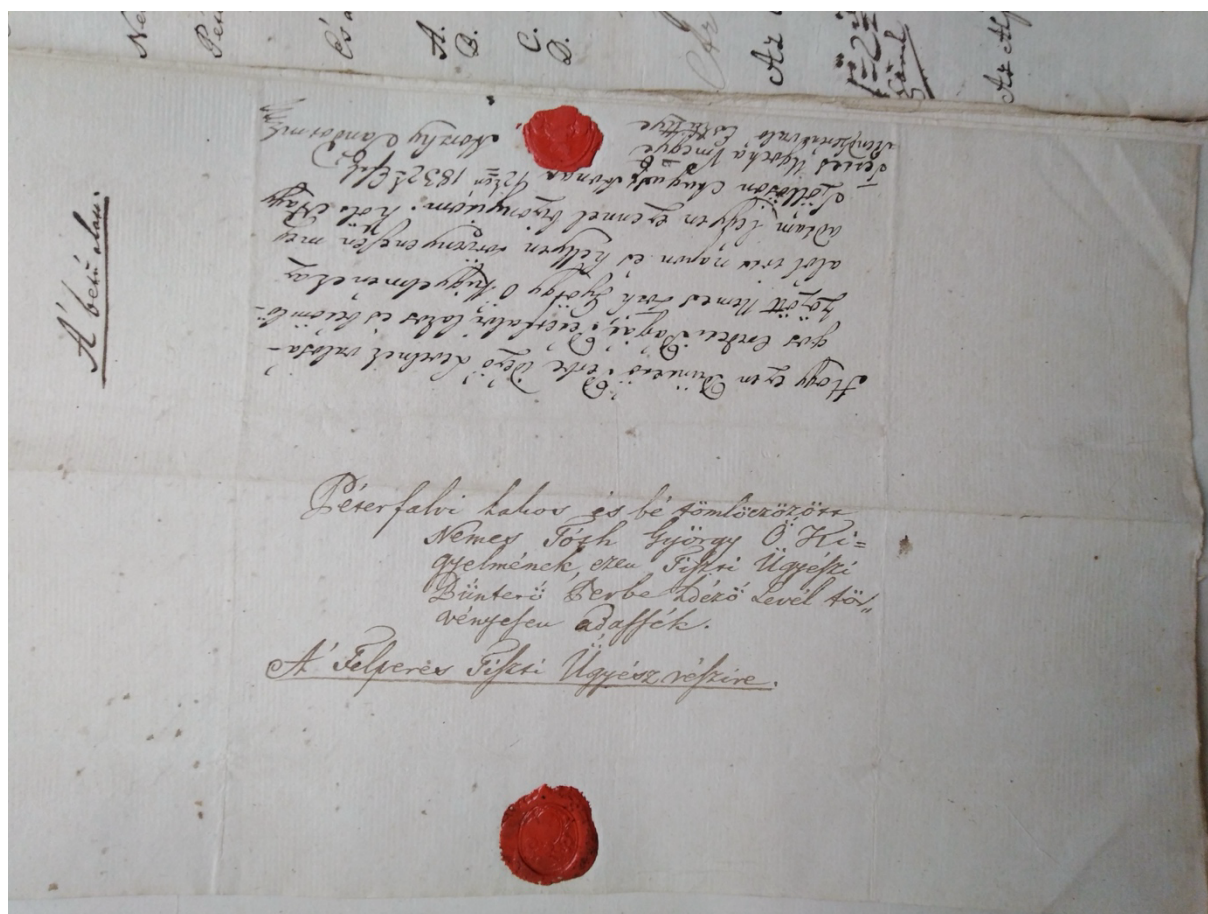
1. melléklet

3. kép. Intő levél, amelyben felszólították Gálfi Györgyöt és feleségét
 Bölcsény Buday Franciska ökrének visszaadására

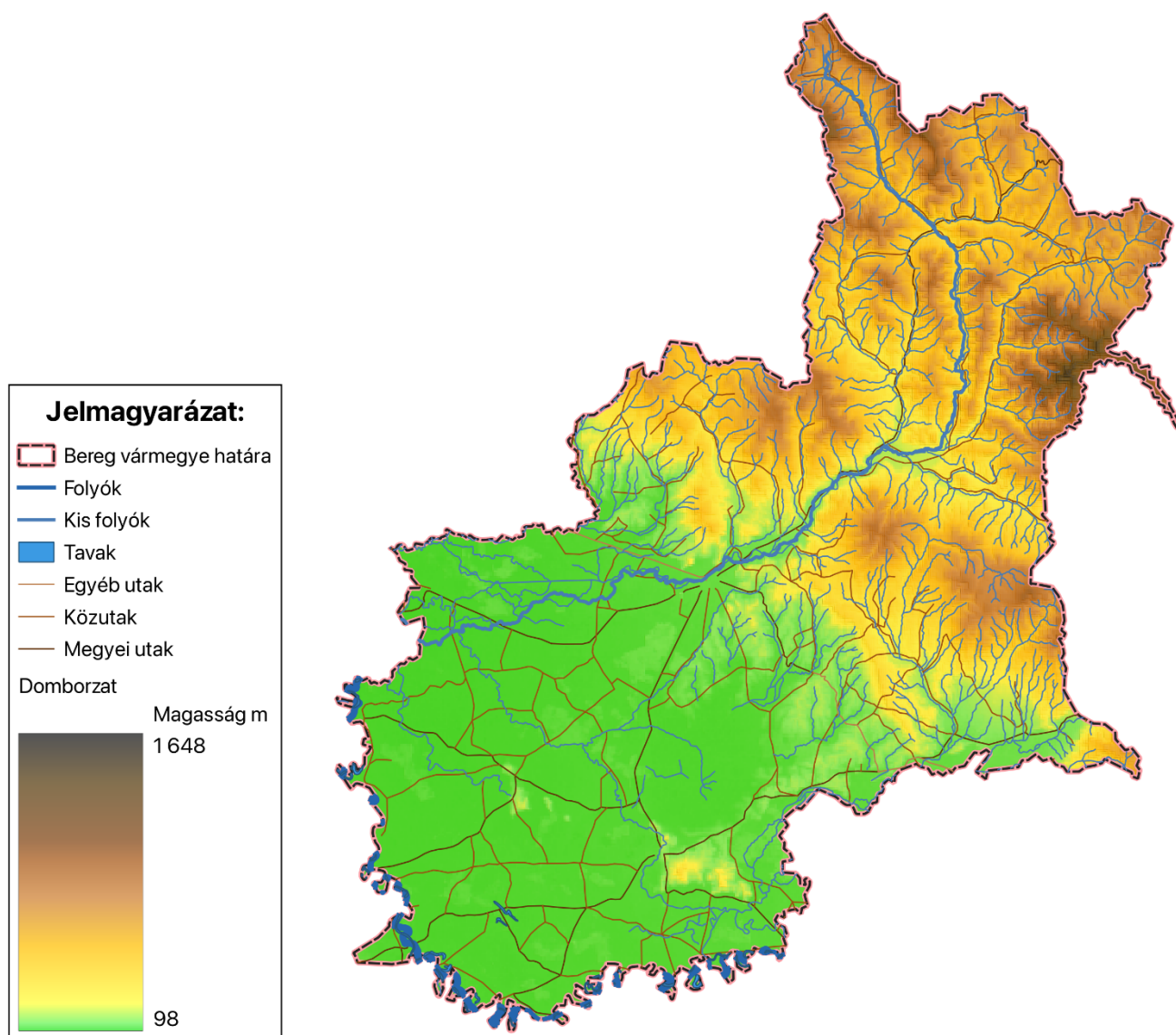
(Forrás: F.10., op.2, od. zb.589 6-7.)

2. melléklet

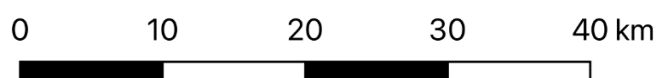

4. kép. Perbe időző levél Tóth György részére
(Forrás: KTÁL. F. 674., op. 12., od. zb. 659. 4)

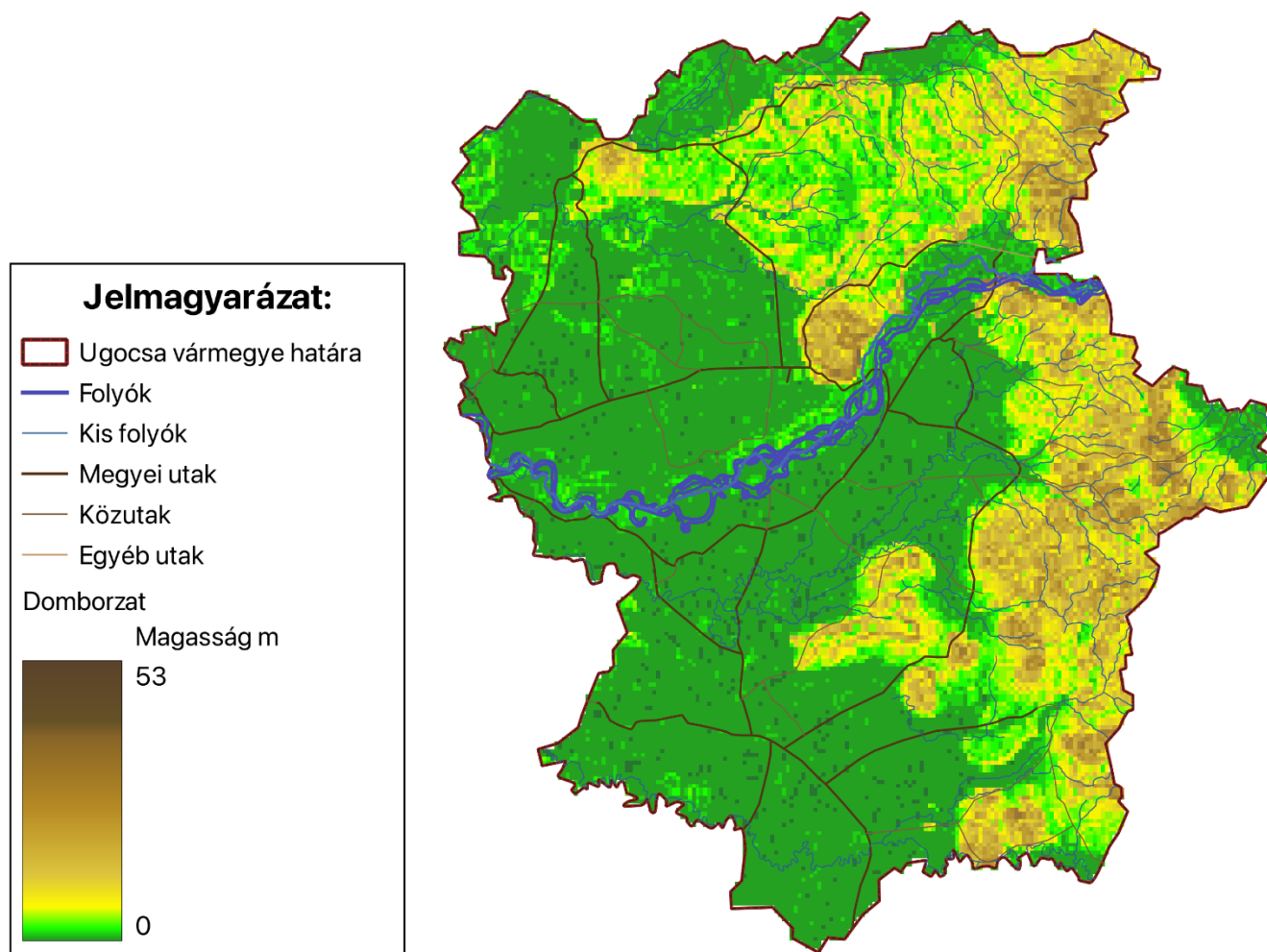
3. melléklet

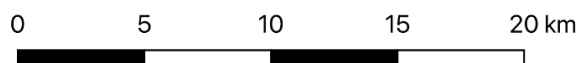
1. kép. Bereg vármegye domborzati térképe. (Forrás: saját készítés a QGIS alkalmazás és a <https://www.gistory.hu/g/hu/index> oldalról letöltött shape fájlok felhasználásával)

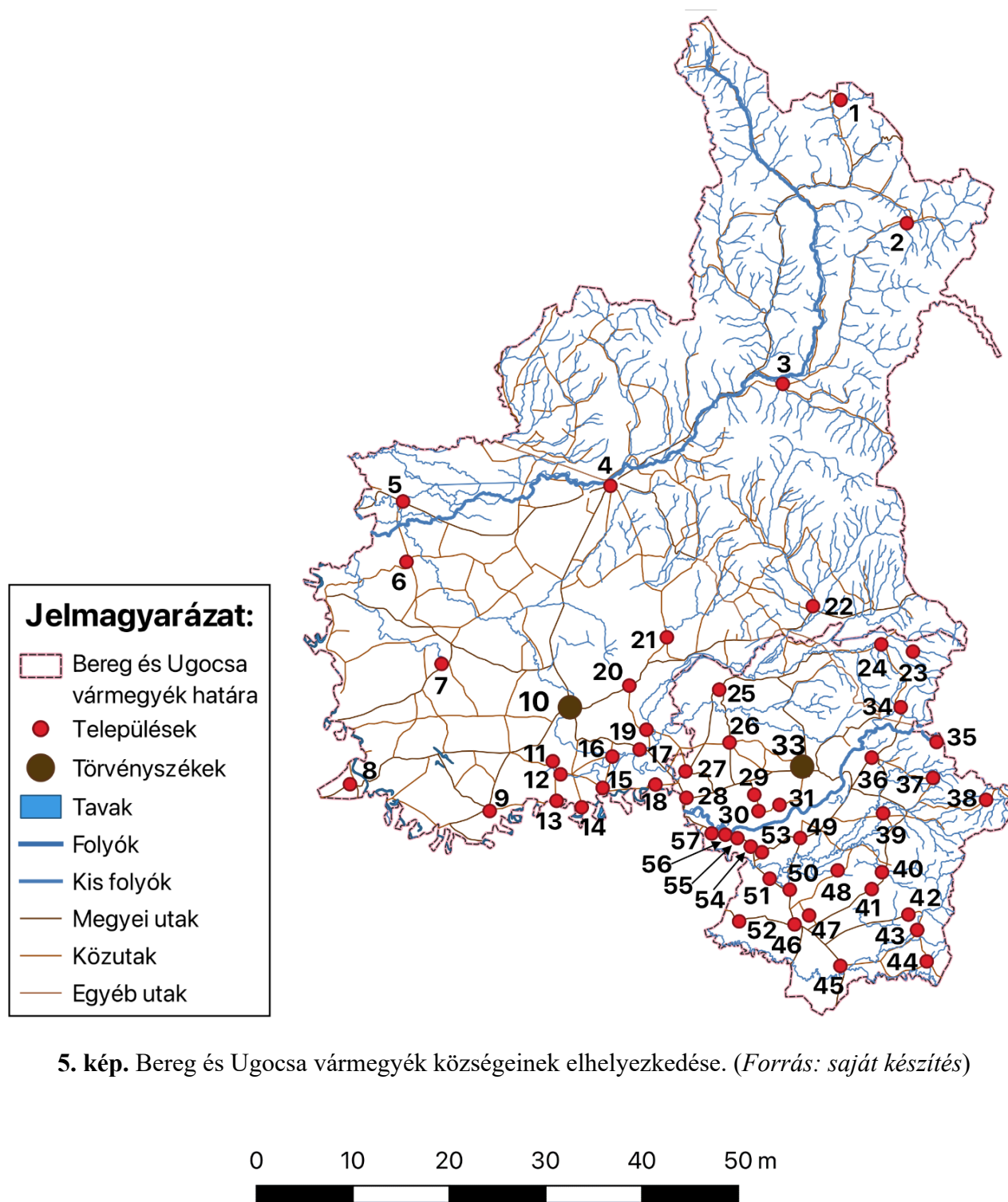
4. melléklet

2. kép. Ugocsa vármegye domborzati térképe. *(Forrás: saját készítés)*

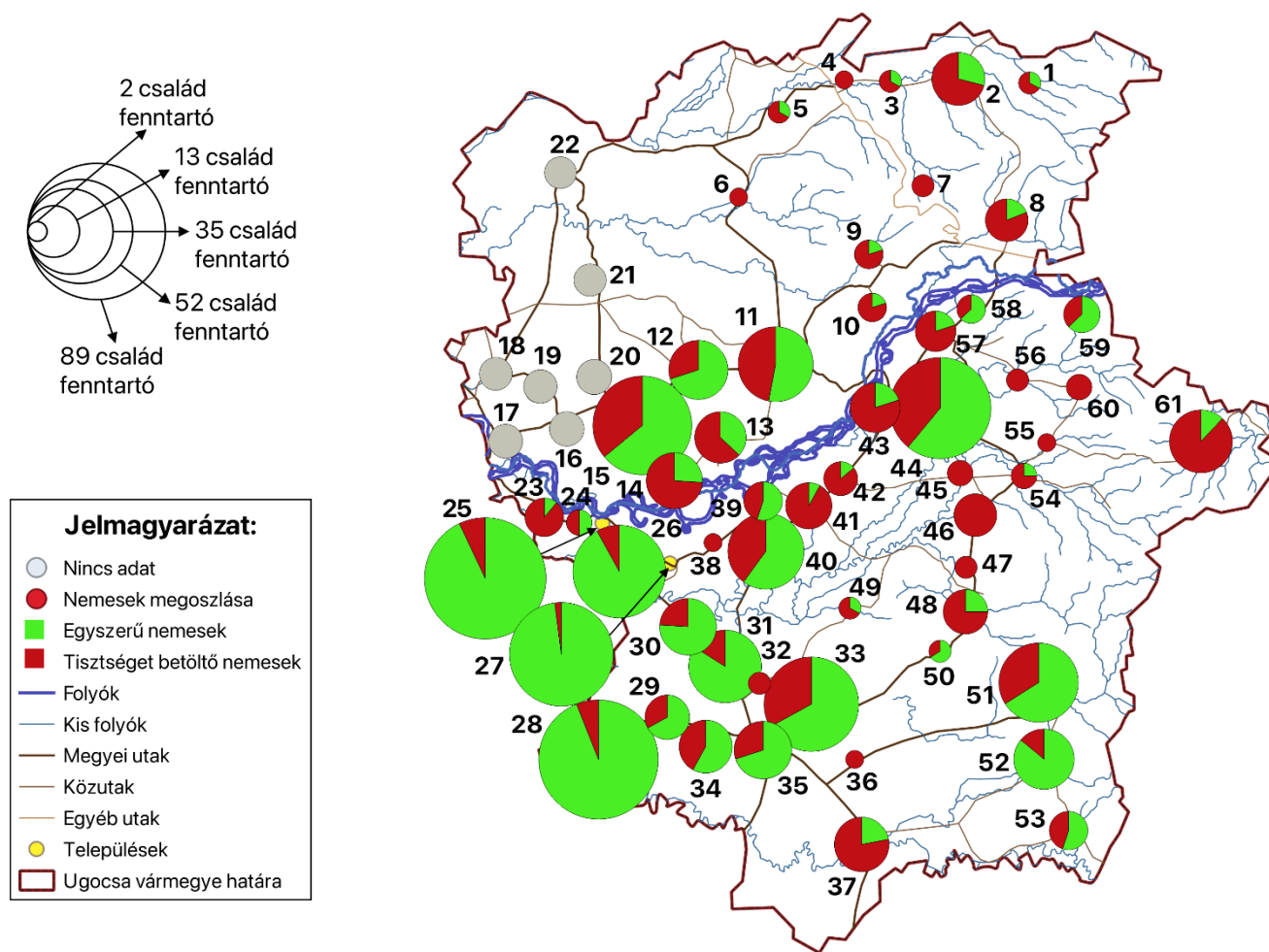
5. melléklet

Községek: 1. Latorcafő, 2. Volóc, 3. Szolyva, 4. Munkács, 5. Nagydobrony, 6. Bányú, 7. Mezőkaszony, 8. Vásárosnamény, 9. Tarpa, 10. Beregszász, 11. Macsola, 12. Tiszacsoma, 13. Badaló, 14. Halábor, 15.

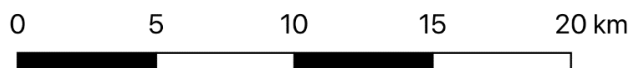
Mezővári, 16. Borzsova, 17. Bene, 18. Csetfalva, 19. Kovászó, 20. Nagybereg, 21. Beregújfalú, 22. Ilosva, 23. Nagyrákóc, 24. Kistrákóc, 25. Salánk, 26. Verbóc, 27. Keresztúr, 28. Tiszaújlak, 29. Fancsika, 30. Sasvár, 31. Szirma, 33. Nagyszőlős, 34. Rakassz, 35. Tiszakirva, 36. Királyháza, 37. Sósfalú, 38. Veléte, 39. Bacsó, 40. Batares, 41. Tamásváralja, 42. Turc, 43. Kisgéce, 44. Nagygéce, 45. Turterebes, 46. Halmi, 47. Dabolc, 48. Szőlősgyala, 49. Csepe, 50. Nevetlenfalú, 51. Batár, 52. Fertőszalmás, 53. Forgolány, 54. Tivadarfalva, 55. Tiszapéterfalva, 56. Farkasfalva, 57. Tiszabökény.

6. melléklet

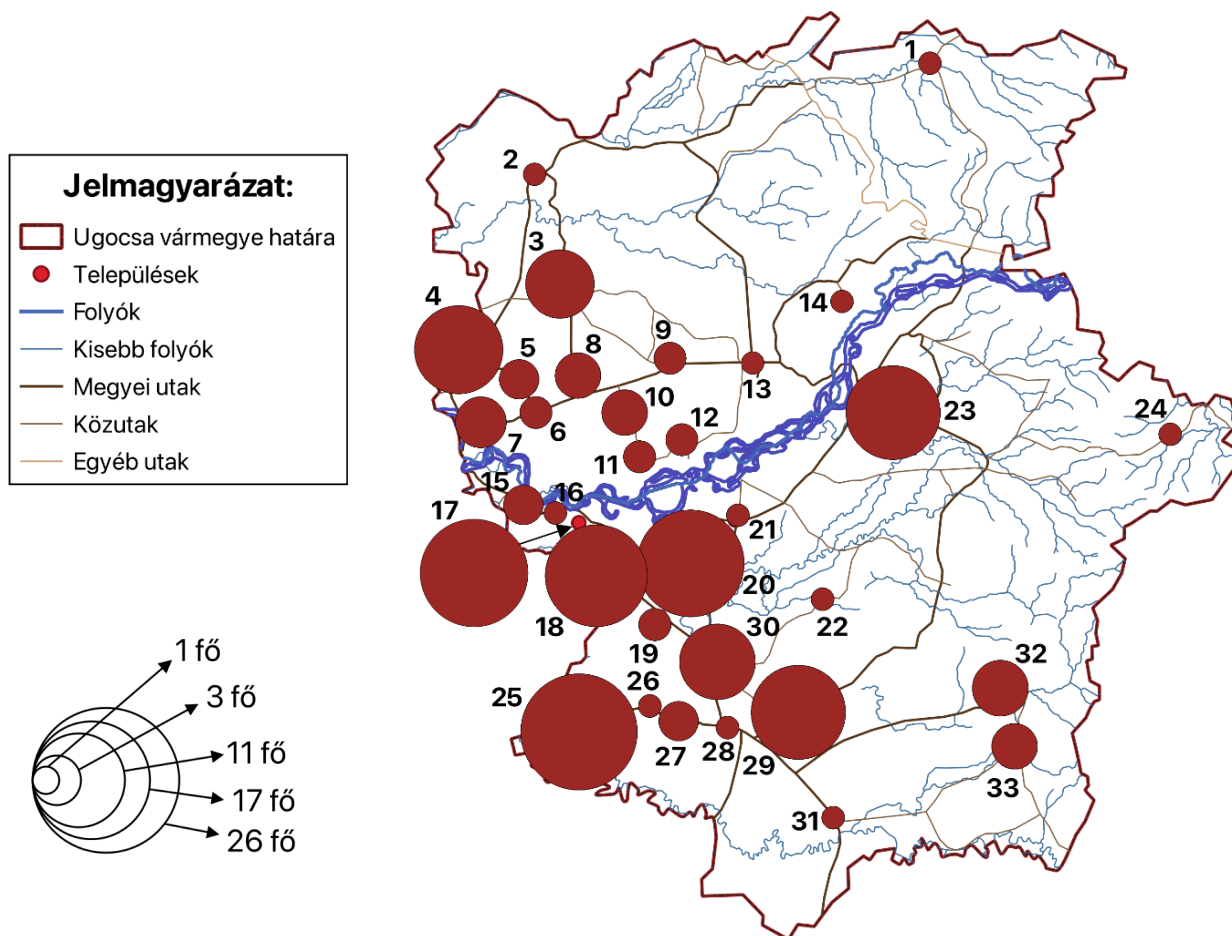

6. kép. Ugocsa vármegye nemeseinek eloszlása. (Forrás: saját készítés)

Községek: 1. Nagyrákóc, 2. Kisrákóc, 3. Alsósárad, 4. Ölyves, 5. Nagycsongova, 6. Ilonaújfalva, 7. Felsőszárad, 8. Rakasz, 9. Veresmart, 10. Kiskopány, 11. Nagyszőlős, 12. Szőlősvégardó, 13. Szirma, 14. Sasvár, 15. Fancsika, 16. Tiszaújhely, 17. Tiszaújlak, 18. Keresztúr, 19. Karácsfalva, 20. Mátyfalva, 21. Verbóc, 22. Salánk, 23. Tiszabökény, 24. Farkasfalva, 25. Tiszapéterfalva, 26. Tivadarfalva, 27. Forgolány, 28. Fertősalmás, 29. Csedreg, 30. Batár, 31. Nevetlenfalva, 32. Akli, 33. Dabolc, 34. Kökényesd, 35. Halmi, 36. Bábony, 37. Turterebes, 38. Csomafalva, 39. Tiszahetény, 40. Csepe, 41. Feketeardó, 42. Szászfalu, 43. Tekeháza, 44. Gödényháza, 45. Bacskó, 46. Szárazpatak, 47. Komlóssellő, 48. Batares, 49. Szőlősgyula, 50. Tamásváralja, 51. Turc, 52. Kisgéce, 53. Nagygéce, 54. Nagytorna, 55. Kistorna, 56. Csarmato, 57. Királyháza, 58. Veréce, 59. Tizsakirva, 60. Sósfalva, 61. Veléte.

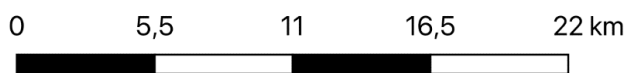

7. melléklet

7. kép. Ugocsa vármegye nemesi felkelőinek eloszlása. (Forrás: saját készítés)

Községek: 1. Nagyrákóc (1), 2. Salánk (1), 3. Verbőc (9), 4. Tiszakeresztúr (15), 5. Karácsfalva (3), 6. Tiszaújhely (2), 7. Tiszaújlak (5), 8. Mátyfalva (4), 9. Szőlősvégárdó (2), 10. Fancsika (4), 11. Sasvár (2), 12. Szirma (2), 13. Nagyszőlős (1), 14. Kiskopány (1), 15. Tiszabökény (3), 16. Farkasfalva (1), 17. Tiszapéterfalva (22), 18. Tivadarfalva (20), 19. Batár (2), 20. Forgolány (22), 21. Csepe (1), 22. Szőlősgyula (1), 23. Gödényháza (17), 24. Veléte (1), 25. Fertősalmás (26), 26. Csedreg (1), 27. Kökönyösd (3), 28. Halmi (1), 29. Dabolc (17), 30. Nevetlenfalva (11), 31. Turterebes (1), 32. Turc (6), 33. Nagygéce (4).

8. melléklet

Ő Császári Királyi Fő Herczagsége a' Nádor Ispány
A' Nemes Magyar Felkelő Hadakhoz

Budán Szent György Havának 27-dikén 1809.

A' mostoha Történetek mellyek Német Országban, Hadaink rettenthetlen Vitézségének nem kedveztek, Ő Felségét a' Királyt, arra bírták hogy a' Magyar Felkelő Nemességet azonnal az Ország Határjaira szóllítsa.

Számtalan nehézségek miatt, nem lehetett a' Felkelő Seregeket illendően felruházni 's fegyverkeztetni. Most azomban ezen szoros szempillantásban melly a' Nemzet' függetlenségét fenyegeti, nincs többé annak ideje hogy az akadályokról tanakodjunk.

Vitéz Őseinknek Kardjához kell el tökéltve nyúlnunk! 's a' hűjános Kitanítás' 's Felkészítés' akadályait bajnoki lélekkel 's Királyunkhoz való hűséggel kell meghaladnunk! A' Haza veszedelemben forog. Ha azt a' veszélytől meg nem menthetjük — haljunk meg!

A' Király bennünket a' veszedelemre figyelmetessé tett, szent Kötelességünk az ellen bátor szívvel indulni. Az idegen gyalázatos Járomtól az eggy szív 's lélek, a' tántoríthatatlan állhatatosság, 's fáradhatatlan igyekezet megfognak bennünket menteni.

Fő Herczeg J O S E F,
Nádor Ispány.

8. kép. József nádor felhívása

(Forrás: KTÁL. F. 674., op. 11., 275 od. zb. 20)

9. melléklet

[illegible]

9. kép. A nemesi felkelők esküjének szövege

„Én esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiú, Szentlélek egy örökké való Isten, a Boldogságos Szűz Máriára és minden szentre, hogy én az felkelő katona számában iratattván ebbéli hazafiúi kötelességemnek teljes igyekezettel eleget tenni fogok a király és hazánkhoz való hűségemet mind végig megtartom és ellenséggel vitézi bátorsággal szemben szállani el nem mulasztom az zászlót el nem hagyom, az ellenséggel egyet nem értek, a hazát el nem árulom, a király és haza oltalmazására egész erőmet reá vetem, előljáróimmal és többi tiszteimnek szavokat fogadom azoknak engedelmeskedem (+) egy szóval mind azokat tehetségem szerint teljesítem, amelyek a király, a haza javára és boldogságára tartozhatnak. Isten engem úgy segéllyen, Boldogságos Szűz Mária és minden szentek.”

„+:Az alattam valók között jó rendet tartok, velük illendően bánok” (tiszték esetében).

(Forrás: KTÁL. F.674., op. 11., 272 od. zb. 3)